

MYKOLO ROMERIO UNIVERSTITETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

SONATA PALIUKIENĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS NUOLATINĖS/IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS

**SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS PLĖTRA: BIRŽŲ
RAJONO ATVEJIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: prof. dr. Valdonė Indrašienė

Vilnius

2021

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS	4
ĮVADAS	5
1. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS TEORINĖ ANALIZĖ	7
1.1. Socialinių paslaugų organizavimas.....	7
1.2. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros tikslai	10
1.3. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai Lietuvoje ir užsienio šalyse	14
1.4. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros teisinis reguliavimas	17
2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS PLĖTROS PRIELAIDOS BIRŽŲ RAJONE	20
2.1. Socialinių paslaugų planavimas Biržų rajone	20
2.2. Socialinių paslaugų plėtros vystymas Biržų rajone	24
3. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS PLĖTROS BIRŽŲ RAJONE TYRIMAS	27
3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas.....	27
3.2. Kokybinio tyrimo duomenų analizė	32
3.3. Socialinių paslaugų plėtros Biržų rajone SSGG analizė.....	49
IŠVADOS	59
REKOMENDACIJOS	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	62
SANTRAUKA	68
SUMMARY	69
PRIEDAI	70

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Socialinių paslaugų organizavimas asmenims/šeimoms savivaldybės teritoriniame vienetė	9
2 pav. Socialinių paslaugų planavimas Biržų rajone	18
3 pav. Socialinių paslaugų planavimas Biržų rajone	20
4 pav. Empirinio tyrimo dizainas	28
5 pav. Interviu tipai	29
6 pav. Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidos.....	34
7 pav. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymiai	37
8 pav. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerai.....	39
9 pav. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus sėkmingos plėtros užtikrinimo veiksniai.....	43

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Duomenys apie tiriamuosius	30
2 lentelė. Pusiaus struktūruoto interviu klausimynas ir jo pagrindimas	30
3 lentelė. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros SSGG analizė.....	50

ĮVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Socialinių paslaugų sektorius pasaulyje vaidina pagrindinį vaidmenį remiant vaikus, šeimas, individus ir bendruomenes, mažinant skurdą, nustatant ir valdant riziką bei palengvinant galimybes naudotis socialinėmis paslaugomis ir jų teikimą, siekiant pagerinti kitų gerovę. Gerai išvystyto socialinių paslaugų sektoriaus darbo jėga taip pat yra itin svarbi, siekiant skatinti socialinį teisingumą, mažinant diskriminaciją, keičiant žalingą elgesį ir socialines normas, o taip pat užkertant kelią smurtui, prievartai, nepriežiūrai ir išnaudojimui (UNICEF, 2019).

Lietuvai socialinių paslaugų teikimo bei organizavimo sistema tapo ir vis dar išlieka itin svarbi po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. I. Adomaitytė – Subačienė akcentuoja (2015), kad per ypač trumpą laiką Lietuvos socialinių paslaugų sektorius turėjo pasiekti Europos Sąjungos nustatytus standartus, todėl šalyje socialinio darbo profesijai teko dideli išbandymai. Naujus iššūkius, susijusius su socialine darbo praktika, kuria socialinių paslaugų tendencijos, susijusios su paslaugų ekonomizavimu. Augant bei keičiantis tendencijoms, socialinių paslaugų sektoriuje formuojasi naujos rinkos, todėl socialines paslaugas teikiančios organizacijos turi gebėti integruotis bei taikyti vis atsinaujinančius principus.

Socialinių paslaugų plėtra Lietuvoje vis dar nėra pakankama, norint patenkinti visuomenės poreikius, nors akivaizdu, jog įstojimas į Europos Sąjungą ir jos keliamų reikalavimų vykdymas lėmė teigiamus pokyčius. Tyrimas (Naujaniėnė, 2017) atskleidė, jog viena pagrindinių problemų socialinių paslaugų sektoriuje – paslaugų paklausa didesnė už pasiūlą, o tam įtaką daro įvairūs veiksniai, tokie kaip: žemas darbo užmokestis, per mažas darbuotojų skaičius ir t.t. Todėl Lietuvoje yra būtinas socialinių paslaugų sektoriaus tobulinimas ir plėtra, siekiant suteikti socialines paslaugas ne tik kiekybės, tačiau ir kokybės atžvilgiu.

Socialinių paslaugų plėtros Biržų rajone analizės poreikį pagrindžia tyrimo „Integralios pagalbos veiksmingumo ir pritaikomumo“ (2015) rezultatai. Nustatyta, kad Biržų rajone gauti socialines paslaugas yra gana sudėtinga, nors didelei daliai Biržų rajono gyventojų šios paslaugos yra reikalingos.

Temos iširtumas. Socialinis sektorius yra plačiai nagrinėjama tema, tačiau socialinio sektoriaus plėtros galimybės išsamiai buvo nagrinėtos 2005 metais A. Guogio ir D. Gudelio, kurių pagrindinėse išvadose teigiama, kad socialinių paslaugų plėtra itin priklauso nuo socialinių paslaugų sektoriaus veiklos vertinimo sistemų organizavimo bei socialinių paslaugų plėtros politikos priemonių. Taip pat, socialinių paslaugų sektoriaus sistemas skirtingose pasaulio šalyse 2017 metais nagrinėjo K. Kriisk ir R. Minas, akcentuodami, kad vietos socialinių paslaugų teikimas yra svarbiausia skurdo mažinimo, pažeidžiamų grupių palaikymo ir piliečių savarankiškumo skatinimo priemonė. Socialinių

paslaugų sektoriaus formavimasis, modeliai, vertinimo kriterijai yra nagrinėjami tokių autorių kaip I. Adomaitytė – Subačienė (2015), kurie teigia, jog socialinių paslaugų sektoriuje kertiniu veiksnium tampa paslaugų kokybė, o T. Sirovatka ir B. Greve (2012) akcentuoja, jog socialinių paslaugų sistemos turi būti modernizuojamos, atsižvelgiant į inovacinius aplinkos procesus. Tačiau, socialinio sektoriaus plėtros Biržų rajone tam nebuvo analizuota, todėl atskleidžiamas šio tyrimo reikalingumas.

Tyrimo objektas – socialinių paslaugų sektoriaus plėtra.

Tyrimo problema. Nors šiomis dienomis socialinių paslaugų sektorius tobulėja, tačiau vis dar juntama socialinių paslaugų sistemos susikoncentravimas ne į kokybę, tačiau į kiekybę. Todėl, siekiant baigiamojo darbo tikslo yra svarbu išsiaiškinti Biržų socialinių paslaugų sektoriaus plėtros problemas ir plėtros įgyvendinimo galimybes.

Tyrimo klausimai:

1. Kaip Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus pasiūla atitinka paklausą?
2. Kokie veiksniai lemia Biržų rajono plėtros problemas?
3. Kokio socialinių paslaugų plėtros modelio prielaidos susiformavo Biržų rajone?

Tikslas. Teoriškai ir empiriškai pagrįsti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinių paslaugų organizavimo ypatumus;
2. Išnagrinėti socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelius Lietuvoje ir užsienyje;
3. Išnagrinėti socialinių paslaugų sektoriaus valdymo specifiką Biržų rajone;
4. Įvertinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtros Biržų rajone galimybes.

Tyrimo metodai:

1. Siekiant išnagrinėti socialinių paslaugų koncepciją bus taikoma teorinė analizė;
2. Siekiant atskleisti ir išnagrinėti socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą Biržų rajone bus taikoma dokumentų analizė;
3. Siekiant nustatyti socialinių paslaugų plėtros galimybes Biržų rajone bus taikomas kokybinis tyrimas ir SSGG analizė.

1. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Socialinių paslaugų organizavimas

Socialinių paslaugų sektorius yra vienas sparčiausiai augančių ekonomikos sektorių Europoje. Globalizacija, ekonominiai pokyčiai, nuolatos kintanti visuomenės ekonominė bei socialinė aplinka lemia efektyvių bei optimalių socialinių paslaugų teikimo modelių paiešką (European Commission, 2011). Socialinių paslaugų plėtrą bei socialinę įtrauktį pradėjo itin skatinti Europos Sąjungos projektai 8-9 dešimtmečiuose ir buvo siejama su politika 2000 metų pradžioje. Terminas *socialinė atskirtis* vartojamas, norint išskirti asmenis, grupes ar iš visas bendruomenes, kurios dažniausiai susiduria su skurdu, nedarbu, nelygybe ir nepalankiomis sąlygomis. Ekonominė ir socialinė nelygybė yra laikoma socialinės atskirties priežastimi (Perova, Grigoreva, Kelasev ir Smirnova, 2016). Taigi socialinės atskirties mažinimui yra būtinas efektyvus socialinių paslaugų organizavimas, pasitelkiant praktiką ir procesus.

Bendruomenių išskirtinumas ir skirtingi požiūriai yra pagrindiniai gerovės profilio elementai. Žmonės priklauso skirtingoms bendruomenėms ir atspindi socialinių paslaugų organizavimo interesų ir poreikių įvairovę (Vazonienė ir Kiaušienė, 2018). Todėl, organizuojant socialines paslaugas yra reikalingos itin didelės pastangos bei bendradarbiavimas, siekiant socialinių paslaugų kokybės, reikalingos visuomenės poreikiams patenkinti. Per pastaruosius du dešimtmečius visame pasaulyje priimtų nacionalinių socialinės apsaugos strategijų banga paskatino įgyvendinti integruotas sistemas daugelyje šalių. Strategijose pateikiamos išsamių ir integruotų modelių koncepcijos, sukuriančios įvairių sektorių sinergiją, stiprinantys poveikį ir ekonominę naudą (OECD, 2019).

Šiuo metu, įvairiose šalyse viešasis sektorius yra kritikuojamas, kadangi socialinių paslaugų nišoje veikla būtų organizuojama ir vykdoma daug našiau, jeigu sektorius taptų verslesnis. Tokios ir panašios idėjos paveikė įvairias šalis (pavyzdžiui Švediją) (Shanks, 2016). Organizavimas yra būtinas sėkmingai socialinių paslaugų teikimo sistemai. Organizuojant socialines paslaugas ir jų teikimą, neatsiejama elementais tampa tikslų siekimas, optimalus išteklių panaudojimas, išlaidų minimizavimas, išlikimas, augimas, politikos formavimas ir įgyvendinimas, tinklų kūrimas ir atskaitomybė (Lee, Majer ir Kim, 2019).

Didėjantys visuomenės poreikiai bei sparčiai besikeičianti rinka lėmė socialinių paslaugų sektoriaus augimą. Nuolatos didėjančiam paslaugų gavėjų skaičiui, mažėja valstybės galimybes patenkinti visų poreikius, todėl visuomenėje vis labiau vyrauja neliberalios tendencijos (Adomaitytė-

Subačienė, 2015). Verta pažymėti, jog valdžios institucijos vis dar yra pagrindinis vadovaujantysis elementas socialinių paslaugų sektoriuje, tačiau, keičiantis aplinkos veiksniams, yra pereinama prie sinergijos su kitais sektoriais, skatinant partnerystę bei darbą įvairiose platformose. Dėl šių priežasčių, socialinių paslaugų organizavimas ir kokybė tampa vis svarbesni pasauliniu kontekstu.

Skirtingose šalyse socialinių paslaugų organizavimas priklauso nuo tos šalies socialinių paslaugų administravimo, organizavimo praktikos bei socialinių darbuotojų profesinio rengimo ypatybių (Prakapas, 2007). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo galiojančioje 2019 metų redakcijoje nurodoma, kad pagrindinės socialinių paslaugų valdymo institucijos yra: savivaldybės, Socialinių paslaugų ir darbo ministerija bei Socialinių paslaugų priežiūros departamentas.

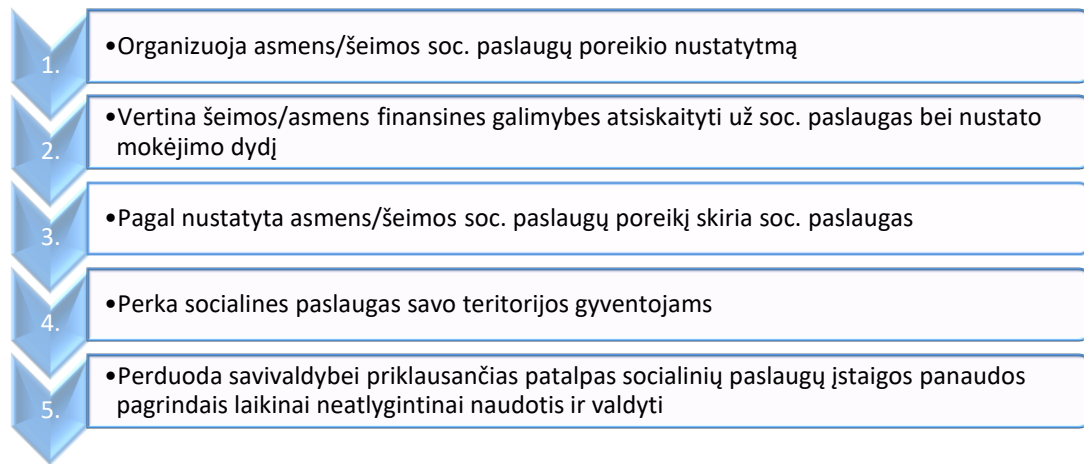
Į socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijas įeina siūlymų pagal savo kompetencijas dėl socialinio darbo vystymo krypčių ir valstybės socialinių paslaugų sistemos Vyriausybei teikimas. Taip pat, institucijos funkcijos įtraukia teisės aktų projektų dėl šeimos/asmens socialinių paslaugų poreikio nustatymo, finansavimo, teikimo, skyrimo, mokėjimo už socialines paslaugas, socialinių globos normų ir įstaigų licencijavimo teikimą bei socialinių darbuotojų/darbuotojų padėjėjų veiklos, kvalifikacijos reglamentavimą ir t.t. Socialinių paslaugų ir darbo ministerija yra atsakinga už socialinių paslaugų būklės šalyje analizavimą, vertinimą bei siūlymų teikimą savivaldybėms, įgyvendina ir rengia valstybės socialinių paslaugų projektus bei programas, dėl socialinių paslaugų įstaigų reorganizavimo, likvidumo (LR socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Socialinių paslaugų ir priežiūros departamentas yra atsakingas už socialinių paslaugų kokybės priežiūrą, vertinimą ir kontrolę. Departamentas teikia metodinę pagalbą savivaldybėms tiek dėl socialinės globos normų taikymo, tiek dėl socialinės priežiūros šeimoms ir bendrųjų socialinių paslaugų bei priežiūros organizavimo, kokybės, kontrolės ir t.t. (LR socialinių paslaugų įstatymas, 2006). Galima teigti, jog socialinių paslaugų ir priežiūros departamentas kontroliuoja bei prižiūri socialinių paslaugų kokybę, tačiau už socialinių paslaugų organizavimą ir planavimą savo teritorijos gyventojams yra atsakinga savivaldybė.

Verta pažymėti, kad iki 2010 metų prie socialinių paslaugų organizatorių buvo priskiriamos taip pat ir apskritys. Apskrities viršininkui buvo priskiriamos valstybės socialinių paslaugų politikos apskrityje įgyvendinimo kompetencijos. Jis buvo atsakingas už regioninės reikšmės socialinių paslaugų įstaigų reorganizavimą, steigimą, vertinimą, likvidavimą, įstaigų funkcionavimo užtikrinimą ir t.t. Tačiau įvykus apskričių reformai, priskirtos socialinių paslaugų organizavimo funkcijos apskritims buvo panaikintos. Šiuo sprendimu Socialinės apsaugos ir darbo ministerija perėmė 28 senyvo amžiaus asmenų

bei suaugusių asmenų su negalia globos įstaigas, 3 vaikų ir jaunimo su negalia socialines įstaigas bei 7 vaikų globos įstaigas (Socialinis pranešimas, 2011).

1 pav. Socialinių paslaugų organizavimas asmenims/šeimoms savivaldybės teritoriniame vienetu

Šaltinis: LR socialinių paslaugų įstatymas, 13 str.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija nurodo¹, kad pagrindiniais socialinių paslaugų organizatoriai yra laikomos savivaldybės, kurios atsako už socialinių paslaugų teikimo užtikrinimą, organizavimą, planavimą bei kokybės kontroliavimą savo teritorijose. Taigi, savivaldybės yra atsakingos už socialinių paslaugų organizavimą (žr. 1 pav.), nustatant šeimos ar asmens socialinių paslaugų poreikį, vertinant ir nustatant šeimos ar asmens finansines galimybes ir mokėjimų dydžius, pagal nustatytą paslaugų poreikį, skiria asmenims šeimoms socialines paslaugas. Organizuojant socialines paslaugas, savivaldybė yra atsakinga už socialinių paslaugų pirkimą, laikantis viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų, o esant būtinybei, laikinai ir neatlygintinai valdyti perduoda socialinių paslaugų įstaigos savivaldybei priklausančias patalpas.

A. Bitinas, A. Guogis, L. Migun ir G. Važgytė (2010) pažymi, jog savivaldybių tikslas yra kuo efektyviau organizuoti socialines paslaugas, todėl yra siekiama dirbti pritaikant naujas technologijas, motyvuoti darbuotojus, racionaliai skirtyti išteklius bei bendradarbiauti su privačiomis struktūromis ir viešosiomis įstaigomis. Darytina prielaida, jog socialinės paslaugos yra viena komplikuočiausių viešųjų paslaugų sričių, kurias organizuoja savivaldybės, tačiau savivaldybės siekia nuosekliai užsibrėžto tikslo – teikti kokybiškas socialines paslaugas, t.y. suteikti pagalbą žmonėms.

¹ Internetinė prieiga: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-integracija/socialines-paslaugos-ir-socialinis-darbas/socialiniu-paslaugu-teikimas> [žiūrėta: 2020-01-20].

Apibendrinant, galima teigti, kad socialinių paslaugų organizavimas apima daugybę sudėtingų procesų ir elementų, o už socialinių paslaugų organizavimą Lietuvoje yra atsakingi trys pagrindiniai subjektai: savivaldybės, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Socialinių paslaugų priežiūros departamentas. Nors iki apskričių reformos socialinių paslaugų organizavimo kompetencijos taip pat buvo priskiriamos apskrities viršininkams, tačiau vėliau jos buvo perduotos kitoms, šiuo metu atsakingoms institucijoms. Pažymėtina, kad socialinių paslaugų organizavimą savo teritorinių vienetų gyventojams vykdo savivaldybės. Taigi galima teigti, kad valdžios institucijos yra vis dar pagrindiniai vadovaujantys elementai Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje.

1.2. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros tikslai

Socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą lemia socialiniame gyvenime vykstantys pokyčiai. Pasak Aravacik (2018), dėl pokyčių socialiniame gyvenime pasikeitė ir socialiniai žmonių poreikiai, todėl nuolatos kinta problemos ir jų sprendimo būdai. Autorės teigimu, socialinių paslaugų sektoriaus plėtros bei modernizavimo prielaidos gali būti grindžiamos transformaciniu pasaulio sistemos periodu. Įvairialypiai pokyčiai nuolatos vyksta pasaulio pagrindinėse funkcinėse posistemėse, tokiose kaip kultūra, ekonomika, viešasis valdymas ir t.t. Taigi, siekiant prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos, turi keistis ir socialinių paslaugų sektorius. Darnaus socialinio vystymosi formuojamos prielaidos suteikia socialinių paslaugų sektoriui galimybę iš naujo apibrėžti savo vaidmenį, susijusį su žmonių socialinių, ekonominiu vystymusi, žmogaus teisėmis bei aplinka (Jayasoria, 2016). Kiekvienos valstybės tikslas- užtikrinti savo visuomenei gerovę. Šis tikslas negali būti pasiektas be būtinų socialinės politikos priemonių, kuriomis yra sprendžiamos didžiausios socialinės problemos, tokios kaip socialinė atskirtis, darbo rinka ir t.t. (Andrijauskaitė, 2015). Todėl galima teigti, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtra yra siekiama spręsti opiausią sociumo problematiką.

Socialinių paslaugų sektorius įtraukia įvairius elementus, tokius kaip socialinį darbą bei įvairias socialines paslaugas teikiamas tiems žmonėms, kuris patys negali pasirūpinti bei išspręsti socialinių problemų dėl įvairių priežasčių. Verta pažymėti, kad 2018 m. Lietuvos vis dar atsiliko nuo kitų ES šalių pagal socialinių paslaugų sektoriui skiriamas lėšas, kadangi išlaidos socialinei apsaugai sudarė tik 15,4 proc. BVP, kuomet Europos Sąjungos visų šalių vidurkis siekė 27 proc. (Kvalifikacijų tyrimo ataskaita socialinių paslaugų sektoriaus profesinio standarto rengimui, 2018). Taigi, galima teigti, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtros tikslas yra gerinti socialinio darbo efektyvumą bei socialinių paslaugų sektoriuje esančių paslaugų prieinamumą visuomenei.

Lietuvoje, socialinių paslaugų sektorius yra sudarytas iš trijų posektorių: institucinių stacionarių socialinių paslaugų, bendruomeninių socialinių paslaugų bei kitų socialinių paslaugų, kurios yra teikiamos visuomenei. Socialinių paslaugų sektoriaus profesiniame standarte (2019) nurodoma, kad bendruomenės socialinės paslaugos apima tokias veiklas kaip socialinių įgūdžių ugdymą, maitinimą, sociokultūrinės paslaugas, socialinis darbas su vaikais bei jų šeimomis vaikų dienos centruose. Taip pat, veiklos yra teikiamos neįgaliųjų užimtumo, pagyvenusių žmonių dienos centruose, bendruomeniniuose vaikų globos, nakvynės, grupinio gyvenimo namuose ir t.t. Šiame dokumente pažymima, kad socialinių paslaugų posektoriaus veiklos apima socialinį darbą, priežiūrą, laisvalaikio organizavimą ir kitus žmonių grupių poreikius atitinkančių paslaugų organizavimas. Stacionarių paslaugų posektorius apima tokias veiklas, kaip senų žmonių ar neįgaliųjų socialinę ilgalaikę ar trumpalaikę globą, dirbamas socialinis darbas, reabilitacijos, slauga ir t.t. Vaikų globos namuose teikiamos tokios veiklos kaip darbinių, kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymas, socialinis darbas su vaikais bei kitos užimtumo paslaugos. Trečiasis posektorius, kuris apima visas kitas socialines paslaugas, apima sveikatos priežiūros, teisėsaugos ir vidaus reikalų, pabėgėlių priėmimo įstaigas (Socialinių paslaugų sektoriaus profesinis standartas, 2019). Todėl galima daryti prielaidą, kad socialinių paslaugų sektorių sudaro posektoriai, apimantis platų spektrą veiklų, teikiamų skirtingoms visuomenės grupėms, siekiant palengvinti gyvenimą bei padėti integruotis į visuomenę.

Socialinių paslaugų gerinimo bei plėtros koncepcija daugelį metų formavosi socialinio darbo praktikos kontekste, kuomet socialiniai darbuotojai vykdė socialinių paslaugų plėtrą sprendžiant visuomenės socialines problemas. Kaip teigia R. Motiečienė (2012), socialinių paslaugų plėtra yra siekiama, kad organizacijos vizija, misija bei teikiamos socialinės paslaugos atitiktų klientų galimybes aktyviai dalyvauti bei veikti juos supančioje aplinkoje. Todėl, siekiant teikti pakankamas, kokybiškas bei veiksmingas socialines paslaugas nuolat besikeičiančioje socialinėje aplinkoje, būtina jų plėtra. Taigi, socialinių paslaugų sektoriaus plėtros prielaidos formuoja šio sektoriaus plėtros tikslus.

Socialinių paslaugų sektoriaus plėtra yra laikoma viena dažniausiai šalies strateginiuose dokumentuose nurodomų socialinių paslaugų kokybės koncepcijų (Adomaityte – Subačienė, 2015). Siekiant socialinių paslaugų sektoriaus plėtros tikslų, socialinių paslaugų reformos buvo ir vis dar yra vykdomos nacionaliniu, daugianacionaliniu ir pasauliniu lygmenimis. Socialinių paslaugų sektoriuje socialinis darbas tampa itin svarbus, kadangi kaip disciplina, turi įgalinti daryti įtaką pagrindiniams procesams, kurie apibūdina socialine politiką, kuria siekiama įvykdyti išsipareigojimus bei numatyti ateities plėtros galimybes, t.y. teikti kokybiškas ir pakankamas socialines paslaugas visuomenei. Todėl atsižvelgiant į socialinių paslaugų plėtros tikslą, pažeidžiamų asmenų ir grupių teisės ir apsauga yra

pripažįstamos ir teikiamos atsižvelgiant į bendresnes kiekvienos valstybės socialines ir ekonomines sąlygas. Taigi, socialinės įtraukties ir apsisprendimo maksimizavimas yra visuotinai priimta socialinių paslaugų misija, laikoma pagrindine teigiamos gyvenimo kokybės teikiamos socialinių paslaugų misijos dalimi, padedanti užtikrinti teigiamą gyvenimo kokybę.

Socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai Europoje prielaidas sukūrė 1995 m. valstybių vadovų aukščiausiojo lygio susitikimas. Šio susitikimo metu buvo svarstomi pasiūlymai pagal 3 pagrindinius tikslus: skurdo mažinimą, nedarbo mažinimą ir socialinės integracijos plėtros stiprinimą (Hijo ir Yi, 2015). Tokiu būdu buvo išskirtos pagrindinės socialinės plėtros prielaidos: socialinė integracija, skurdo ir nedarbo mažinimas. Galima teigti, jog socialinio sektoriaus plėtra yra skirta padėti skirtingoms bendruomenių grupėms bei individams lengviau integruotis į visuomenę bei ugdyti įgūdžius, reikalingus jų gyvenimui palengvinti.

Siekiant įgyvendinti socialinių paslaugų plėtrą yra būtina atsižvelgti į pagrindinius socialinių paslaugų sektoriaus plėtros įgyvendinimo veiksnius. Vienas svarbiausių veiksnių, nuo kurių priklauso socialinių paslaugų plėtros įgyvendinimo galimybės – socialinių paslaugų plėtros politika. Kaip pažymi A. Guogis ir D. Gudelis (2005), socialinių paslaugų sektoriaus vystymąsi bei plėtrą iš esmės lemia bei formuoja tinkama socialinių paslaugų plėtros politika. Pasak mokslininkų, socialinių paslaugų plėtros apima įvairias priemones, tokias kaip socialinių paslaugų sektoriaus struktūros transformavimą, programinio biudžeto planavimo principus, minimalių vertinimo ir standartų rodiklių kūrimą bei integravimą ir t.t. (Guogis ir Gudelis, 2005). Galima teigti, kad būtent kryptinga bei tinkama valdžios institucijų vykdoma paslaugų plėtros politika iš esmės lemia socialinių paslaugų plėtros tęstinumą ne tik Lietuvoje, tačiau ir visame pasaulyje. Socialinių paslaugų plėtros politika apima priemonių rinkinius, kuriais yra siekiama išpildyti socialinių paslaugų plėtros tikslus. Šiomis priemonėmis yra formuojama bei kuriama visuomenės gerovė, nenukrypstant nuo socialinės politikos tikslų, kurie gali skirtis, atsižvelgiant į skirtingų valstybių galimybes prisitaikyti prie pokyčių (Aravacik, 2018).

2014-2020 metų Socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūros modernizavimo ir plėtros veiksmų plane (2015) išskiriami šie pagrindiniai tikslai: regioninių skirtumų mažinimas, socialinių paslaugų prieinamumo įvairiose bendruomenėse didinimas bei gerinimas, socialinių paslaugų infrastruktūros ne tik senyvo amžiaus žmonėms, tačiau ir socialiai pažeidžiamoms asmenų grupėms bei jų šeimoms plėtojimas. Taip pat, šiame veiksmų plane nurodoma, kad esama situacija kol kas trukdo efektyviai socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai, kadangi skirtingose savivaldybėse socialinių paslaugų prieinamumas skiriasi iki 18 kartų, o kai kuriose savivaldybėse, tokios reikalingos organizacijos, kaip dienos centrai, dešimtyje Lietuvos savivaldybių yra apskritai neįsteigti. Taip pat, pažymima, kad

socialinių paslaugų infrastruktūra socialinės rizikos asmenims yra prasčiausiai išplėtotą socialinių paslaugų sektoriuje, o taip pat, itin trūkstama grupinių ar savarankiško gyvenimo namų asmenims su negalia ar senyviems žmonėms.

Todėl galima teigti, kad socialinių paslaugų sektoriaus plėtra Lietuvoje vis dar turi didelį potencialą ir turi būti nuolatos vystoma. 2015 metais nagrinėta socialinių paslaugų sektoriaus plėtos situacija buvo tikrai nepakankama, siekiant pagrindinio socialinių paslaugų sektoriaus plėtos tikslo – mažinti regioninius skirtumus, vystant socialinių paslaugų infrastruktūrą bendruomenėse tiek socialiai pažeidžiamoms grupėms (jų šeimoms), tiek senyviems žmonėms, o taip pat gerinti socialinių paslaugų bendruomenėse prieinamumą.

Anot A. Guogio ir D. Gudelio (2005) socialinių paslaugų sektoriaus plėtos tikslų siekimas itin priklauso „nuo veiklos vertinimo sistemų organizavimo Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje“ (p. 84). Taigi, siekiant socialinių paslaugų sektoriaus plėtos tikslų, tokių kaip socialinių paslaugų infrastruktūros gerinimas, itin svarbūs kokybės veiksniai yra veiklos vertinimo sistemos, apimančios kriterijų bei rodiklių nustatymą, veiklos vertinimo procedūras bei procesų įgyvendinimą savivaldybėse ir kitose, už socialines paslaugas atsakingose institucijose.

Vertinimo sistemos yra skirtos nustatyti bei įvertinti socialinių paslaugų efektyvumą, todėl galima teigti, jog žmogiškasis kapitalas socialinių paslaugų sektoriuje yra kertinis veiksnys, lemiantis socialinių paslaugų visuomenėje poreikių užtikrinimą. A. Lombard (2015) akcentuoja, kad socialiniai darbuotojai ir socialinių paslaugų sektoriaus plėtos specialistai yra svarbiausi veiksniai, galintys palengvinti sunkumus bei iššūkius, su kuriais šiuo metu susiduria žmonės, bendruomenės ir visuomenės. Pažymėtina, jog jau praeito amžiaus paskutiniais dešimtmečiais daugelyje besivystančių šalių sparčiai augo valstybinės išlaidos socialinėms paslaugoms, kadangi socialinė politika buvo pradėta laikyti neatsiejama nuo socialinės plėtos tikslų – sukurti modernią ekonomiką, nacionalinį identitetą bei socialinę sanglaudą.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinė prielaida socialinių paslaugų plėtrai vykdyti yra valstybės siekis užtikrinti gyventojų gerovę. Šiuolaikinė aplinka yra nuolat besikeičianti, todėl keičiasi ir socialinės visuomenės problemos bei sprendimo būdai, o tam reikalingas atitinkamas reagavimas, siekiant plėtoti socialinių paslaugų sektorių bei tenkinti visuomenės poreikius. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtos tikslais yra siekiama sustiprinti socialinių paslaugų sektoriui priskirtas funkcijas ir kompetencijas, reikalingas visuomenės gerovei užtikrinti.

1.3. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai Lietuvoje ir užsienio šalyse

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje (2012) nurodoma, kad kiekvienas asmuo, teisėtai gyvenantis ar keičiantis gyvenamąją vietą, turi teisę naudotis socialinėmis lengvatomis, gauti socialines pašalpas, socialinę paramą ir paslaugas. Chartijoje yra pažymima, jog socialinė apsauga yra pagrindinė žmogaus teisė, todėl socialinių paslaugų sektorius ir jo plėtra tampa itin svarbi visoje Europoje (The Netherlands Institute for Social Research, 2015). Dėl socialinės apsaugos tradicijų skirtumų, ES socialinė apsauga iš esmės priklauso kiekvienos valstybės narės nacionalinei atsakomybei, todėl ir kiekviena valstybė socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelius pasirenka, atsižvelgiant į šalies skiriamuosius bruožus.

Įvairūs autoriai (Badal, 2017; Dvarionas, Motiečienė, Ruškus, Mažeikienė ir Naujanienė, 2014; Jakubavičius, Leichteris ir Stumbrytė, 2016) išskiria skirtingus socialinės gerovės plėtros modelius, todėl yra itin svarbu koncentruotai pristatyti, kokie socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai yra naudojami Lietuvoje bei išanalizuoti užsienio šalių patirtis. Plėtros ir vystymosi sąvokos asocijuojasi su tobulėjimu ir geresnėmis sąlygomis, skurdo, nesąžiningumo mažinimu ir t.t. (Badal, 2017). Taigi, galima teigti, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai yra skirti vystyti ir gerinti socialinių paslaugų teikimą valstybėse. Tačiau verta atsižvelgti į tai, jog kiekviena valstybė, atsižvelgdama į savo tradicijas, vertybes bei politinę sistemą, pritaiko jiems naudingiausią socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelį, vadovaujantis gerąja užsienio šalių praktika.

Socialinės gerovės modeliai yra išskiriami teritoriniu pagrindu. Taigi, egzistuoja tokie teritoriniai modeliai kaip: skandinaviškasis (apimantis Daniją, Švediją, Suomiją ir Norvegiją), šeimos ar Viduržemio Romos katalikų (apimanti Ispaniją, Italiją, Graikiją, Portugaliją, Maltą ir Kiprą, britiškąjį ir Šiaurės Europos subsidiarumo modelį (apimantį Olandiją, Austriją, Prancūziją ir Vokietiją) (Dvarionas ir kt., 2014). Autoriai teigia, kad atsižvelgiant į modelių gausą, kiekvienas modelis yra atpažįstamas pagal skirtingus bruožus, o jų perkėlimas į skirtingas socialines sistemas gali būti sudėtingas, kadangi nėra pritaikytas skirtingam socialiniam kontekstui.

J. Vist (2013) pažymi, jog Europoje dažniausiai yra identifikuojami trijų rūšių socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai. Nors dauguma socialinės gerovės reformų gali būti vykdomos laipsniškai, ateities perspektyvoje jos suformuoja esminius pokyčius, todėl plėtros modeliai socialinių paslaugų sektoriuje yra reikalingi. Autorės teigimu, britiškame modelyje, socialine apsauga yra suteikiamos minimalios pajamos kiekvienam, teikiant socialinę paramą. Šiaurės Europos modelis kompensuoja prarastas pajamas socialinės rizikos atveju per socialinį draudimą darbuotojams, o šiaurės šalių modelis išsiskiria tuo, kad pabrėžia didžiules švietimo, socialinės ir darbo rinkos paslaugas, kurio

visu pirma padeda užkirsti kelią socialinei rizikai. Pasak J. Vist (2013) visose ES šalyse dažniausiai sutinkama visų šių trijų modelių kombinacija, o tai reiškia, jog ES šalys netaiko vieningo standarto, t.y. socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelio, taikytino visoms Europos narėms šalims.

Dvarionas ir kt. (2014) taip pat pažymi, kad po Antrojo pasaulinio karo susiformavo 3 socialinės apsaugos modeliai: atlantinis, kontinentinis ir skandinaviškasis. Autoriai nurodo, kad Beveridžo arba atlantinis (apimanti D. Britaniją ir JAV) modelis pasižymi požiūriu, kuomet pagrindinis dėmesys yra sutelkiamas minimaliai pajamų apsaugai, kuri yra taikoma visiems gyventojams. Kontinentinis, dar vadinamas bismarkiniu požiūriu (apimantis Vokietiją, Austriją, Prancūziją, Italiją, Belgiją ir Olandiją) nuo atlantinio modelio skiriasi orientavimusi į savitarpio pagalbą, o skandinaviškasis – darbo rinkos subsidijavimu (Dvarionas ir kt., 2014). Galima teigti, jog Europoje dominuoja įvairūs socialinės apsaugos modeliai, nors modeliai nagrinėjamoje mokslinėje literatūroje yra vadinami kiek skirtingai, tačiau tampa aišku, jog jie yra skirstomi teritoriniu pagrindu, t.y. modeliai naudojami šiaurės Europos šalyse, centrinėje Europoje, Jungtinėje Karalystėje ir Pietų Europoje. Todėl akcentuotina, kad socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai ar skirtingų modelių kompleksai yra pasirenkami kiekvienos šalies, atsižvelgiant į pritaikomumą ir galimai didžiausią efektyvumą.

Svarbu pažymėti, kad socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai yra glaudžiai susiję su socialinio verslo bei paslaugų plėtros modeliais. Anot Š. Šalkausko ir I. Dzemydos (2013) socialinio verslo samprata, kaip pozityvi reikšmė, yra vis labiau akcentuojama socialiniame kontekste. Socialinis verslas yra sąlyginai nauja verslo forma, kuriame ekonominė veikla yra vykdoma kartu su socialinės organizacijos misija. Taigi, socialinis verslas nuo tradicinių verslo formų skiriasi tuo, jog siekiama išlaikyti save iš komercinės veiklos vykdymo ir yra taikomi privataus verslo metodai. Todėl galima teigti, jog socialinis verslas padeda vystyti visuomenei, tuo pačiu metu sudarant prielaidas verslo plėtrai, kuri yra glaudžiai suderinta su socialine atsakomybe, aplinkosauga bei regionų augimu (Šalkauskas ir Dzemyda, 2013). Taigi teigtina, kad socialinis verslas ir socialinių paslaugų plėtra yra itin glaudžiai susiję tarpusavyje, kadangi socialinės organizacijos misija yra vykdoma lygiagrečiai su ekonomine veikla.

Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai priklauso nuo konkrečių subjektų veikimo principų pasirinkimo (privatus, viešasis sektorius, ar savanoriavimo pagrindais įsteigta organizacija ir t.t.) bei būdų, kaip šios organizacijos apjungia tikslus bei socialines vertybes su praktika komerciniame versle. Socialinių paslaugų sektoriaus modelio pasirinkimas priklauso ir nuo naudos ir pajamų gavimo strategijų suderinamumo, nuosavybės modelių, unikalių paslaugų bei valdymo sistemų ir t.t.

A. Jakubavičius, E. Leichteris ir G. Stumbrytė (2016) akcentuoja, jog gali būti išskiriami aštuoni pagrindiniai socialinio verslo bei socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai, atsižvelgiant į

pagrindinius matavimo matus (socialinę ir socialinę vertę): rinkos tarpininko modelis, verslo rėmimo modelis, organizacinio palaikymo modelis, rinkos ryšių modelis, atlygintinų paslaugų modelis, užimtumo modelis, paslaugų subsidijavimo modelis bei kooperatyvo modelis. Vieną pavyzdžių galima pateikti Švedijos Karalystę, kurioje socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelis pasižymi socialiniais tikslais, kurie atspindi visuomenės socialinio teisingumo bei gerovės siekius, todėl šie siekiai dominuoja lyginant su ekonominės naudos siekimo tikslais. Dėl šios priežasties, teikiant socialines paslaugas, Švedijoje plačiausiai yra naudojami subsidijavimo ir atlygintinų paslaugų modeliai.

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva pokomunistinė valstybė, socialinių verslo raiška ir socialinių paslaugų sektoriaus plėtra yra minimali lyginant su kitų Europos šalių gerąją praktiką (pvz.: Švedija). Anot A. Jakubavičiaus, E. Leichterio ir G. Stumbrytės (2016), Lietuvoje, kaip ir daugumoje Europos valstybių, vyrauja skirtingų modelių kompleksas, tačiau Lietuvoje, vykdant socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą, vyrauja integruotų ir įterptų socialinių verslų modeliai (paramos labdaros fondai, NVO, verslai turintys socialinės įmonės statusą). Tačiau verta pabrėžti, kad siekiant socialinių paslaugų sektoriaus plėtros efektyvumo, Lietuvoje būtina plėtoti bei skatinti išorinius socialinius verslus, kurie gali būti sėkmingai vystomi ir tradicinio verslo sektoriaus.

S. Min-Seok (2015) teigia, kad dažniausiai skirtingų šalių vyriausybės pasitiki už socialinių paslaugų sektorių atsakingomis įstaigomis, kuriančiomis tinkamas socialines paslaugas ir teikimo sistemas. Kaip ir buvo minėta, socialinių paslaugų sektoriaus plėtros pagrindinis tikslas yra suteikti žmonėms profesionalias ir pakankamas socialines paslaugas, todėl šiam tikslui pasiekti yra naudojami modeliai, kurie skiriasi tam tikrai įgyvendinimo būdais, skirtais efektyviai eksploatuoti įstaigas ir teikti socialines paslaugas.

A. Jakubavičius ir kt., (2016) pagal socialinių paslaugų sektoriaus veiklos tipus Lietuvoje išskiria šiuos dominuojančius modelius: kooperatyvumo, atlygintinų paslaugų bei užimtumo. *Kooperatyvo modelyje* svarbiausia socialinė misija – teikti tiesioginę naudą savo tikslinei grupei/nariams. Čia bendradarbiaujantys subjektai (bendruomenės, ar produktus/paslaugas teikiančios grupės) gauna naudą iš pajamų, užimtumo ar socialinių paslaugų, tačiau taip pat ir investuoja į kooperatyvo išteklius. Socialiniai verslai, atitinkantys *atlygintinų paslaugų modelį*, komercializuoja savo teikiamas socialines paslaugas. Tuomet šios paslaugos yra parduodamos tikslinėms grupėms, bendruomenėms, įmonėms arba trečiosioms šalims tiesiogiai. Tokiame modelyje, socialinis verstas yra sukoncentruotas į socialinę misiją. Tuo tarpu, *užimtumo modelis* yra plačiausiai naudojamas socialinių paslaugų organizacijų, kurios teikia savo paslaugas benamiams, buvusiems narkomanams, tėvų netekusiems ar paliktiems vaikams ir pan. Būtent užimtumo modelis Lietuvoje yra paplitęs labiausiai, kadangi ilgą laiką

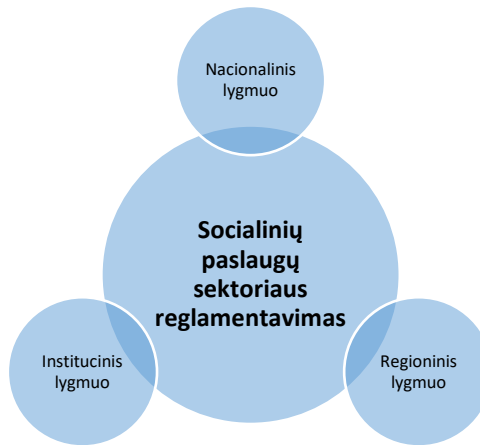
tai buvo vienintelė, prieinama ir aiški socialinio verslo plėtros forma įtvirtinta Lietuvos įstatymuose modeliai (Jakubavičius ir kt., 2016).

Apibendrinant, galima teigti, jog skirtingi socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai pasižymi teritoriniu susiskirstymu. Atsižvelgiant į tai, jog skiriasi pasaulio šalių tradicijos, kultūra, politinės sistemos, ekonominė padėtis, kiekviena valstybė pasirenka sau priimtinausią plėtros modelį, siekiant maksimaliai išpildyti socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą ir užtikrinti kokybišką socialinių paslaugų prieinamumą visuomenei. Taip pat, pastebėtina, kad Europos šalyse socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai yra persipynę, todėl kiekvienoje Europos valstybėje narėje galima rasti įvairių modelių kombinacijas, kuriomis yra siekiama užtikrinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą ir pakankamą bei kokybišką socialinių paslaugų teikimą visuomenei. Lietuvoje vykdant socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą vyrauja užimtumo, kooperatyvo ir atlygintinų paslaugų modeliai, tačiau siekiant efektyvesnės socialinių paslaugų sektoriaus plėtros, Lietuvoje negali būti atmestos ir kitų modelių diegimo galimybės, kadangi Lietuvoje, kaip posovietinėje šalyje, socialinių paslaugų plėtra yra vis dar minimali, lyginant su kitomis Europos sąjungos narėmis senbuvėmis.

1.4. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros teisinis reguliavimas

Kaip ir kitos sistemos, socialinių paslaugų sektorius ir jo sistema yra reglamentuota, t.y. turi teisinį juridinį pagrindą kaip ir kitos Europos Sąjungos šalys. Juridinis pagrindas ir teisinis reguliavimas socialinių paslaugų sektoriaus plėtroje yra itin svarbus, kadangi tokiu būdu yra siekiama ne tik išsaugoti kliento teises, tačiau ir nuolat tobulinti bei garantuoti socialinių paslaugų sektoriuje teikiamų paslaugų kokybę bei efektyvumą. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys socialinių paslaugų sektorių ir jo plėtrą Lietuvoje yra Socialinių paslaugų įstatymas, Socialinių paslaugų katalogas, Socialinės globos normos ir kt. Verta pažymėti, jog Socialinių paslaugų įstatymas (2020) yra svarbiausias teisinis dokumentas, kuriame yra įtvirtinti svarbiausi socialinių paslaugų teikimo bei organizavimo klausimai. L. Žalimienė (2003) išskiria tris lygius, kuriais Lietuvoje yra reglamentuojamas socialinių paslaugų teikimas bei organizavimas (žr. 2 pav.).

L. Žalimienė (2003) akcentuoja, jog reglamentavimas instituciniu lygmeniu apima darbuotojų pareigines instrukcijas, etikos taisykles, etikos kodeksą bei normas. Socialinių paslaugų plėtros reglamentavimas nacionaliniu lygmeniu apima ministrų įsakymus, Vyriausybės nutarimus bei galiojančius įstatymus. Taip pat, regioniniame lygmenyje, socialinių paslaugų plėtros reguliavimas apima normatyvus, veiklos nuostatus bei normatyvus, kurie yra tirtinami kiekvienos rajono savivaldybės tarybos.

2 pav. Socialinių paslaugų planavimas Biržų rajone

Šaltinis: L. Žalimienė, 2003.

Galima teigti, jog socialinių paslaugų plėtra įvairiais lygmenimis apima pagrindinius socialinių paslaugų sistemos elementus, tokius kaip socialinių paslaugų organizavimą, planavimą, teikimą, kompetencijų išskirstymą, kokybės tobulinimą, vertinimą, išlaikymą, kontrolę, priežiūrą, tiek nacionaliniu, tiek vietos lygmeniu. Remiantis Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymu (2020) pagrindiniais socialinių paslaugų valdymo subjektais yra išskiriamos tokios institucijos:

- Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM), kuri teikia pasiūlymus Vyriausybei dėl socialinio darbo ir socialinių paslaugų sistemos plėtros kryptių, rengia teisės aktų projektus, vertina bei analizuoja socialinių paslaugų plėtros būklę šalyje bei teikia siūlymus vietos valdžiai (savivaldybėms) dėl socialinių paslaugų plėtros, t.y. organizavimo bei planavimo. Taip pat, SADM rengia, organizuoja bei įgyvendina programas bei projektus, socialinių paslaugų sferoje (LR socialinių paslaugų įstatymas, 2020);

- Socialinių paslaugų priežiūros departamentas, kuris pagrindines funkcijas atlieka prižiūrint, vertinant bei kontroliuojant socialinių paslaugų kokybę. Verta akcentuoti, jog socialinių paslaugų priežiūros departamentas, remiantis LR socialinių paslaugų įstatymo (2020) 14 straipsniu, vykdo kompetencijas, susijusias su metodinės pagalbos teikimu dėl socialinės globos taikymo, o taip pat yra įpareigota teikti metodinę pagalbą vietos valdžiai (savivaldybėms) dėl bendrųjų socialinių paslaugų, socialinės priežiūros organizavimo šeimoms bei bendrųjų socialinių paslaugų kokybės užtikrinimo/kontrolės.

- Savivaldybės, kurios yra atsakingos už socialinių paslaugų užtikrinimą savo teritorijos gyventojams. Savivaldybės organizuoja bei planuoja socialines paslaugas vietos lygmeniu, o taip pat užtikrina jų priežiūrą bei kontrolę (LR socialinių paslaugų įstatymas, 2020). Galima teigti, jog

savivaldybės yra vienas svarbiausių subjektų vykdančių socialinių paslaugų plėtrą Lietuvoje, kadangi atsako už socialinių paslaugų organizavimą ir teikimą savo rajono gyventojams. Savivaldybės ne tik vykdo socialinių paslaugų kokybės priežiūrą, tačiau taip pat nustato bei prognozuoja socialinių paslaugų teikimo rūšis bei mastą, finansavimo dydžio būtinumą pagal vietos gyventojų poreikius.

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymo galiojančią suvestinę redakciją (2020) tampa aišku, jog pagrindiniai socialinių paslaugų plėtros subjektai yra savivaldybių administracijos, Vyriausybė ir jos institucijos. Visos trys minėtosios institucijos vykdo tam tikras priskirtas socialinių paslaugų sistemoje, t.y. vykdo veiksmus tik joms būdingoms funkcijoms, atsakomybei bei įgaliojimams. Galima teigti, jog visi minėtieji subjektai yra būtini racionalaus socialinių paslaugų sistemos formavimui ir paslaugų užtikrinimui, o taip pat pagal nustatytus standartus klientų poreikių tenkinimo garantavimui.

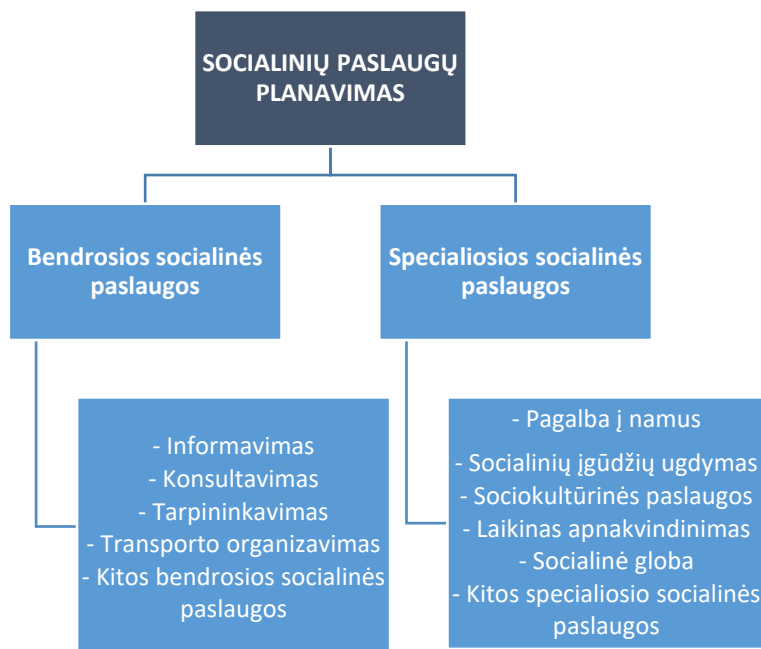
Tačiau verta pažymėti, kad socialinių paslaugų teikime ir organizavime savivaldybės administracijos vaidmuo tampa išskirtinai svarbus. LR socialinių paslaugų įstatymas (2020) griežtai apibrėžia savivaldybių kompetencijas organizuojant bei valdant socialinių paslaugų planavimą ir teikimą. Savivaldybės įgyvendina ir rengia socialines programas vietos lygyje, reaguojant į teritorijoje gyvenančių žmonių socialinius poreikius, joje susidariusią socialinę situaciją. Taip pat, savivaldybių vaidmuo tampa svarbus tai, jog laikantis įstatymų ir neviršijant priskirtų kompetencijų, vietos savivaldybės, vykdančios socialinių paslaugų plėtrą pritaiko naujoves, remiantis vietos ir užsienio šalių patirtimis socialinių paslaugų plėtros srityje (Pilipavičienė, 2006).

Apibendrinant, socialinių paslaugų sektoriaus reglamentavimas apima tris pagrindinius lygmenis: institucinį, regioninį ir nacionalinį. Taip pat, pagrindiniai subjektai atsakingi už socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą Lietuvoje yra savivaldybės, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Šie trys subjektai yra būtini Lietuvos socialinių paslaugų sistemos plėtrai vystyti, kadangi yra atsakingi už tam būtinas funkcijas. Galima teigti, jog socialinių paslaugų plėtros kontekste, savivaldybės yra neatsiejamas veiksnys, įtakojantis socialinių paslaugų kokybės užtikrinimą bei plėtrą. Dėl šios priežasties, kiekvienos savivaldybės socialinių paslaugų sektoriaus plėtros vertinimas tampa išskirtinai svarbus. Atsižvelgiant į tai, jog savivaldybės yra pagrindinis socialinių paslaugų organizatorius vietos lygmeniu, yra būtina įvertinti socialinių paslaugų plėtros būklę ne tik Biržų rajone, tačiau ir kitose Lietuvos savivaldybėse, siekiant įvertinti esamą situaciją bei tobulinti socialinių paslaugų sektorių bei pilnai patenkinti teritorijos gyventojų poreikius.

2. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS PLĖTROS PRIELAIDOS BIRŽŲ RAJONE

2.1. Socialinių paslaugų planavimas Biržų rajone

Socialinių paslaugų organizatorė Biržų rajone yra rajono savivaldybė. Socialinių paslaugų planavimas bei teikimas yra administruojamas savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriaus, kuris įgyvendina bei rengia socialinių paslaugų teikimo programas ir planus, taip pat formuoja socialinių paslaugų teikimo strategijas (Biržų rajono savivaldybės plėtros 2016 – 2020 m. strateginis planas, 2015). Siekiant administruoti socialinių paslaugų planavimą, socialinės paramos skyrius tvariai bendradarbiauja su rajono religinėmis bendruomenėmis, nevalstybinėmis organizacijomis, juridiniais bei fiziniais asmenimi (Biržų rajono savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas, 2016).

3 pav. Socialinių paslaugų planavimas Biržų rajone

Šaltinis: Biržų rajono savivaldybės plėtros 2016 – 2020 m. strateginis planas, 2015.

Savivaldybėje (3 pav.) yra teikiamos tiek bendrosios, tiek specialiosios socialinės paslaugos. Taip pat, Biržų rajone socialinės paslaugas teikia nevyriausybines organizacijos ir savivaldybei pavaldžios socialinių paslaugų įstaigos (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019).

Socialinių paslaugų plane (2019) nurodomi veiksniai, lemiantys Biržų rajono gyventojų socialinių paslaugų poreikius: amžius (senyvo amžiaus žmonės yra vieni pagrindinių socialinių paslaugų gavėjų Biržų raj.), artimųjų (ne)turėjimas (dėl socialinių paslaugų kreipiasi neįgalieji ar senyvo amžiaus žmonės, kurie neturi artimųjų arba yra apleisti), negalia (be senyvo amžiaus žmonių, neįgalieji yra taip pat viena pagrindinių socialinių paslaugų gavėjų grupių); metų laikas (šaltuoju sezonu padidėja trumpalaikės globos ir pagalbos į namus poreikis), požiūris bei žinios apie socialines paslaugas (tai lemia aktyvesni/pasyvesni socialinių paslaugų poreikį ir kreipimąsi dėl jų), finansinės žmogaus galimybės (nenorint susimokėti už paslaugas, asmuo gali jų atsisakyti, nepaisant gyvenimo kokybės pablogėjimo). Taip pat pažymėtina, kad socialinių paslaugų planavimas yra nepastovus, kadangi socialinių paslaugų poreikiai Biržų rajone kinta nuo asmenų priklausymo socialinėms grupėms: socialinės rizikos asmenys (bendrosios socialinės ir socialinės priežiūros paslaugų poreikis), socialinės rizikos šeimos (socialinės priežiūros ir bendrosios socialinės paslaugos), neįgalūs suaugę (pagalba į namus, bendrosios socialinės paslaugos, ilgalaikė/trumpalaikė globa, dienos socialinė globa ir t.t.), (Biržų rajono savivaldybės 2017 m. socialinių paslaugų planas, 2017). Atsižvelgiant į nurodytus veiksnius, įtakojančius gyventojų socialinių paslaugų poreikius, galima teigti, jog Biržų rajone socialinių paslaugų planavimas apima sudėtingus procesus, kuomet poreikiai turi būti suderinami su finansiniais ištekliais bei paslaugų kokybe.

Nagrinėjant 2016 – 2019 metų laikotarpį, nustatyta, kad daugiausiai Biržų rajono savivaldybėje yra suteikiama bendrųjų paslaugų. Bendrosios socialinės paslaugos 2016 metais buvo suteiktos 18 586 kartus, o tai atspindi, kad Biržų rajone socialinių paslaugų poreikis yra, tačiau ne visi poreikiai yra išpildomi. Pavyzdžiui, 2017 metais 3 prašymai dėl ilgalaikės socialinės globos buvo nepatenkinti, tačiau nesant reikiamų socialinių paslaugų, Biržų savivaldybė perka socialines paslaugas kituose rajonuose, t.y. juose veikiančių įstaigų teikiamas paslaugas. Taip pat, kitos paklausiausios socialinės paslaugos yra pagalba į namus, socialinių įgūdžių palaikymas ir ugdymas, ilgalaikė socialinė globa, dienos socialinė globa institucijoje bei asmens namuose. Taigi, iš daugiausia teiktinų paslaugų išryškėja pagrindinės socialinių paslaugų gavėjų grupės: neįgalieji, senyvi žmonės bei socialinės rizikos šeimos (Biržų rajono savivaldybės 2017 m. socialinių paslaugų planas, 2017). Šioms trys pagrindinės socialinių paslaugų gavėjų grupės išlieka prioritetinėmis iki dabar. 2019 metų socialinių paslaugų plane nurodoma, jog svarbiausi asmenys, kuriems turi būti gerinamas socialinių paslaugų planavimas apima suaugusiuosius su negalia, senyvus asmenis bei vaikus, kurie neteko tėvų globos (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019). Taigi, Biržų rajone didžiausias dėmesys yra skiriamas neįgaliesiems, senyviems žmonėms bei socialinės rizikos šeimoms.

Lietuvos savivaldybės, įskaitant ir Biržų rajoną, kiekvienai metais, remiantis LR socialinių paslaugų įstatymu (13 str.), tvirtina bei sudaro socialinių paslaugų planą. Tokiu būdu ir veiksmingiau bei nuosekliau planuojamos socialinės paslaugos, siekiant efektyviau tenkinti Biržų rajono gyventojų socialinių paslaugų poreikius, spręsti socialines problemas bei identifikuoti visus teikėjus, teikiančius socialines paslaugas (Biržų rajono savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas, 2016). Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų plane nurodomi pagrindiniai veiksniai, sąlygojantys socialinių paslaugų poreikius savivaldybėje: neįgalumas, senatvė, krizės, mirtis, apleistumas, skurdas, nedarbas ir socialinių įgūdžių stoka. Biržų rajono senėjimo problema lemia nuolatos didėjančių socialinių paslaugų poreikį. 2015 ir 2016 metais iš visų Biržų rajono gyventojų 65 ir vyresni asmenys sudarė 38 proc., tačiau nuo 2017 metų senėjimas didėjo: 2017 metais 65 m. ir vyresni žmonės sudarė 39 proc. Biržų rajono gyventojų, o 2018 – 40 proc. Todėl galima teigti, jog savivaldybės senėjimo tendencija išsilaiko, o socialinių paslaugų poreikis atitinkamai auga. Remiantis senėjimo tendencingumu Biržų rajono savivaldybėje, plačiausias socialinių paslaugų spektras yra skirtas senyvo amžiaus Biržų rajono gyventojams (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019).

2016 metų socialinių paslaugų plane nurodoma, kad socialinių paslaugų teikimas buvo itin ribojamas dėl finansinių galimybių, kadangi socialinių paslaugų poreikis tapo nuolatos augantis, tačiau tai negalėjo būti įgyvendinama dėl poreikių neatitinkančių finansinių galimybių. Todėl socialinių paslaugų poreikis buvo pilnai tenkinamas tik asmenims su sunkia negalia, o kitiems asmenims, kuriems buvo reikalinga ilgalaikė socialinė globa buvo suteiktos alternatyvios paslaugos asmens namuose arba dienos socialinės globos paslaugos institucijoje. Visišką socialinių paslaugų poreikio tenkinimą asmenims su sunkia negalia lėmė valstybės specialiai šiai asmenų grupei skirtos dotacijos ir iš pačių asmenų surinktos lėšos. Kitiems asmenims socialinių paslaugų poreikiai nebuvo pilnai tenkinami, atkreipiant dėmesį, jog pagrindinis socialinių paslaugų šaltinis yra savivaldybės biudžetas, todėl buvo juntama finansinių galimybių stoka poreikiams pilnai patenkinti (Biržų rajono savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas, 2016).

2019 metų socialinių paslaugų plane nurodoma, jog suplanuoto biudžeto pakankamumas, socialinės priežiūros kontrolė bei socialinių grupių poreikis socialinėms paslaugoms yra pagrindiniai rodikliai, atspindintys efektyvų socialinių paslaugų įgyvendinimą bei planavimą. Siekiant teikti pakankamas bei kokybiškas socialines paslaugas, Biržų rajono savivaldybės skiriamos lėšos nuo 2016 metų buvo didinamos. 2016 metais skirta 840 tūkst. Eur (Biržų rajono savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas, 2016), 2017 metais – 903,8 tūkst. Eur (Biržų rajono savivaldybės 2017 m. socialinių paslaugų planas, 2017), 2018 metais – 939, 8 tūkst. Eur (Biržų rajono savivaldybės 2018 m. socialinių

paslaugų planas, 2018), o 2019 metais – 1474 tūkst. Eur (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019). Taigi, galima teigti, kad Biržų rajono socialinių paslaugų planavimo ir teikimo efektyvumui didinti nuo 2016 metų skirtas biudžetas tendencingai augo.

Taip pat, svarbu pažymėti, jog naujas Biržų rajono socialinių paslaugų planas yra rengiamas remiantis Institucinės globos pertvarkos principais, suformuotais LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Dėl šios priežasties, socialinių paslaugų planavime atsiranda nauji principai, kuriais turi būti vadovaujama, t.y. socialinės paslaugos ir jų kompleksiška teikimo sistema turi sudaryti kiekvienam neįgaliajam, vaikui ir jo šeimai gauti ne tik individualias paslaugas pagal poreikius, tačiau ir reikiama pagalbą bendruomenėje, sudaryti sąlygas augti palankioje biologinėje aplinkoje ar globėjų šeimoje (Įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo, 2018). Už socialinių paslaugų plano rengimą yra atsakingas Biržų rajono Socialinės paramos skyriaus vedėjas. Socialinių paslaugų plano prioritetais yra išskiriamas kokybiškas ir pakankamas socialinių paslaugų planavimas, organizavimas bei teikimas asmenims su negalia, senyvo amžiaus žmonėms, šeimoms, neįgaliesiems ar likusiems be tėvų globos vaikams bei intensyvią krizę patiriantiems asmenims (Dėl Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų plano patvirtinimo, 2019). Taigi, galima teigti, jog Biržų rajone socialinės paslaugos turi būti planuojamos taip, kad atsižvelgiant į institucinės globos pertvarkos iškeltus tikslus Biržų rajono gyventojams būtų teikiamos kokybiškos bei pakankamos socialinės paslaugos. Taip pat, verta akcentuoti, jog socialinių paslaugų planavimas tapo sudėtingesnis, kadangi socialinių paslaugų planas yra sudaromas remiantis Institucinės globos pertvarka.

Apibendrinant, galima teigti, jog pagrindinis asmuo, atsakingas už Biržų rajono socialines paslaugas yra Biržų rajono savivaldybė, tačiau už socialinių paslaugų administravimą yra atsakingas Šis skyrius organizuoja bei planuoja socialines paslaugas. Per visą analizuojamą 2016 – 2019 metų laikotarpį labiausiai juntamas - bendrųjų socialinių paslaugų poreikis. Biržuose senyvo amžiaus žmonėms teikiamos socialinės paslaugos apima didžiausią spektrą, tačiau skiriamas dėmesys ir asmenims su negalia, be tėvų globos paliktiems vaikams bei socialinės rizikos šeimoms. Tačiau iki šiol socialinių paslaugų poreikis nėra pilnai atliepiamas dėl menkų Biržų rajono savivaldybės finansinių galimybių. Atsižvelgiant į tai, kad socialinių paslaugų poreikis yra nuolatos didėjantis, toliau yra svarbu išnagrinėti socialinių paslaugų sektoriaus plėtos vystymą Biržų rajono savivaldybėje.

2.2. Socialinių paslaugų plėtros vystymas Biržų rajone

Pastaraisiais metais Biržų rajone vykdoma aktyvi socialinių paslaugų plėtra. Perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomenėje ir šeimoje teikiamų paslaugų įtakoją socialinių paslaugų plėtros pokyčius be tėvų globos likusiems vaikams, neįgaliesiems ir kitiems Biržų rajono gyventojams (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019). Tačiau, pradėjus vykdyti perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomenėje ir šeimoje teikiamų paslaugų reformą (kuri paskelbta 2014 metais), jau 2015 metais buvo stipriau pradėta vystyti socialinių paslaugų plėtra bei palaipsniui atnaujinama socialinių paslaugų infrastruktūra. Šiuo metu socialinės paslaugos yra teikiamos tiek savivaldybei pavaldžių įstaigų, tiek nevyriausybinų institucijų. Taigi, valstybės mastu pereinant nuo institucinės globos prie bendruomenėje ir šeimoje teikiamų paslaugų, Biržų rajonui socialinių paslaugų plėtra ir nestacionarių teikiamų paslaugų bendruomenėje rėmimas tapo prioritetinėmis plėtros kryptimis (Biržų miesto 2016 – 2020 metų plėtros strategija).

Nors socialinių paslaugų planavimas yra nuolat kintantis, tačiau verta pabrėžti, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtros poreikis Biržų rajone yra nuolatos didėjantis, todėl socialiniams darbuotojams ir socialinio darbo organizatoriams kyla nauji iššūkiai. Biržų miesto 2016-2020 metų plėtros strategijoje (2016) nurodoma, kad Biržų rajono gyventojų, patiriančių socialinę atskirtį, skaičius didėja, socialinės rizikos šeimų skaičius 2012 – 2014 m. išaugo 7, 14 proc., vaikų skaičius socialinės rizikos šeimoje didėjo 4,12 proc., be tėvų likusių vaikų skaičius išaugo 25 proc., neįgaliųjų suaugusiųjų skaičius taip pat didėjo 5,33 proc. ir 11,59 proc. (Biržų miesto 2016 – 2020 metų plėtros strategija). Biržų rajono savivaldybės bendrajame plane nurodoma, kad socialinės priežiūros įstaigų infrastruktūra yra pakankamai išplėtotą, tačiau žvelgiant į ateities prognozes, socialinių paslaugų planavimas taps sudėtingesnis, kadangi socialinių paslaugų didėjančių poreikį lems sparčiai senstanti visuomenė. Dėl minėtosios statistikos, galima teigti, jog Biržų rajone socialinių paslaugų plėtra yra būtina, siekiant patenkinti gyventojų socialinių paslaugų poreikius bei gebėti suteikti kokybiškas bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas.

2017 ir 2018 metų socialinių paslaugų planuose nurodomos kitos opios problemos, kurios skatina tolimesnę socialinių paslaugų plėtros kryptį Biržų rajone. Iki šiol vaikams bei šeimoms, auginančioms vaikus, socialinių paslaugų spektras nebuvo pakankamai išvystytas. Savivaldybėje nėra į pagalbą šeimai orientuoto krizių centro, o tai įtakoją nepakankamai tenkinamą socialinių paslaugų poreikį. Nors šeimų, įrašytų į socialinės rizikos šeimų apskaitą, socialinių paslaugų poreikis yra gerai tenkinamas, tačiau ne socialinės rizikos šeimoms, kurioms reikalinga kompleksinė pagalba iš tikus epizodiniams ir vienkartiniais sunkumams, socialinių paslaugų teikimas yra išvystytas nepakankamai.

Tokioms šeimoms yra vykdomas tik bendrųjų socialinių paslaugų teikimas (Biržų rajono savivaldybės 2018 m. socialinių paslaugų planas, 2018). Taip pat, iki 2017 metų nebuvo įgyvendintas vienas iš pagrindinių Biržų rajono socialinių paslaugų planavimo ir teikimo uždavinių – užtikrinti socialinių paslaugų kokybę – kadangi buvo sustabdyta licencija ilgalaikiai/trumpalaikiai globai teikti vaikams, likusiems be tėvų globos (VŠĮ „Vaiko užuovėja“), tačiau 2017 metais buvo pašalinti trūkumai ir pratęsta licencija, o Biržų rajono savivaldybė tapo įstaigos savininku (Biržų rajono savivaldybės 2018 m. socialinių paslaugų planas, 2018). Atsižvelgiant į iškilusias problemas ir nepakankamai tenkinamą socialinių paslaugų poreikį, Biržų rajono savivaldybė inicijavo Bendruomeninių šeimos namų projektą bei 2018 metais pradėjo kompleksinių paslaugų teikimą šeimoms iš ES struktūrinių fondų: teikiamos mediacijos paslaugos, psichologų konsultacijos, ugdomi šeimos įgūdžiai, pozityvios tėvystės mokymai, vaiko pavėžėjimo ir priežiūros paslaugos. Todėl galima teigti, jog nuo 2016 metų buvo vykdoma aktyvi Biržų rajono socialinių paslaugų plėtra, siekiant užpildyti esamas spragas.

2019 metų Biržų rajono socialinių paslaugų plane akcentuojama, kad perėjimo nuo institucinės globos prie bendruomenėje bei šeimoje teikiamų paslaugų plėtojimas iš esmės gerina situaciją be tėvų likusiems vaikams ir neįgaliesiems (Biržų rajono savivaldybės 2018 m. socialinių paslaugų planas, 2018). Vaikų, likusių be tėvų globos, atžvilgiu, jau 2018 metais buvo įsteigtas globos centras, kuriame teikiama pagalba asmenims, o taip pat ir institucijoms, teikiančioms ilgalaikę ir trumpalaikę globą. Taip pat, 2019 metais Biržų rajone VŠĮ „Vaiko užuovėjos“ vaikų globos namai buvo pertvarkomi į bendruomeninį tipą, kuomet vaikai apgyvendinti namuose ar butuose, kur maksimalus apgyvendintų vaikų skaičius negali viršyti daugiau 8 asmenų. Šiuose bendruomeniniuose namuose taip pat pradėta teikti laikinosios vaikų globos alternatyva, kuomet šeši globotojai gali pasiūlyti trumpalaikę globą dvylikai vaikų, sudarant artimas šeimai sąlygas. Taip pat šie globotojai šeimynoms bei globėjams teikia atokvėpio pagalbą.

Verta akcentuoti, jog 2018 metais įsteigti šeimos bendruomeniniai namai, kuriuose taip pat teikiamos šeimai kompleksinės paslaugos. Taip pat, vykdant aktyvią socialinių paslaugų plėtrą Biržuose 2018 metais įsteigti du papildomi vaikų dienos centrai, finansuojami SADM, toliau Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019). Taigi, galima teigti, jog vaikų, likusių be tėvų globos, atžvilgiu, socialinių paslaugų plėtra nuo 2016 metų yra sparčiai vystoma, tačiau tam didelės įtakos turi ne tik institucinės globos pertvarka, tačiau ir skiriamos SADM dotacijos. Dėl šios priežasties, teigtina, kad Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtra spartėja ir stengiasi išnaudoti savo potencialą, gerinant bei užtikrinant socialines paslaugas Biržų rajono gyventojams.

Taigi, situacija Biržų rajone, teikiant socialines paslaugas, gerėja, kadangi lyginant 2016 ir 2019 metus, vien socialinės rizikos šeimų ir juose augančių vaikų skaičius mažėjo. 2016 metų socialinių paslaugų plane nurodyta, kad Biržų rajone buvo registruotos 144 socialinės rizikos šeimos, iš kurių 302 vaikai, o 2019 metų statistikoje skaičius reikšmingai sumažėjęs, kadangi rizikos šeimos Biržų rajone sudarė tik 108, iš kurių 203 vaikai (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019). Tai reiškia, jog socialinių paslaugų plėtra lėmė didesnę Biržų gyventojų socialinių paslaugų poreikio patenkinimą.

Nuo 2018 metų taip pat buvo vykdoma reikšminga plėtra senyvo mažiaus žmonėms bei asmenims su negalia. 2018 metais pradėta Legailių globos namų rekonstrukcija, o 2019 baigtas kapitalinis remontas, ko pasekoje, institucija įgavo galimybes suteikti 50 asmenims trumpalaikę ar ilgalaikę globą. Pakeisti globos namų finansavimo modeliai, leidžiantys vykdyti efektyvesnę socialinių paslaugų plėtrą, tokių kaip pagalba į namus, integraliai slaugai ir t.t. Neįgaliesiems, vadovaujantis institucinės globos pertvarkos reforma, nuo 2016 m. pradėtos plėsti asmens namuose vykdomos socialinės globos paslaugos ir t.t. Taip pat, dienos socialinės globos paslaugos teikiamos artimiesiems, globėjams ar neįgalaus vaiko tėvams. Esant poreikiui, neįgaliems vaikams suteikiama socialinė vaiko priežiūra dienos centruose (Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų planas, 2019).

Apibendrinant, galima teigti, kad perėjimo nuo institucinės prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų reforma paskatino intensyvesnę Biržų rajono socialinių paslaugų plėtros vystymą. Socialinių paslaugų plėtra biržų rajone apėmė tris pagrindines paslaugų gavėjų grupes: vaikus, likusius be tėvų globos, senyvo amžiaus žmones, bei asmenis su negalia. Lyginant 2016 ir 2019 metus, socialinių paslaugų plėtra Biržų rajone tapo sparti dėl atskleistų trūkumų ir teikiamų dotacijų tiems trūkumams išspręsti. 2018 metai tapo itin reikšmingi, kadangi buvo sparčiai plėtojamoms paslaugoms rizikos šeimoms ir be tėvų globos likusiems vaikams, atidaryti bendruomeniniai namai, 2 dienos centrai, plėtojamoms paslaugoms neįgaliems vaikams ir jų artimiesiems, tėvams ar globėjams. Taigi, trumpalaikė ar ilgalaikė globa Biržų rajone buvo perorientuota į bendruomeninį tipą, siekiant suteikti ir užtikrinti šeimai artimą aplinką. Galima teigti, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtra Biržų rajono savivaldybėje buvo pradėta aktyviai vystyti nuo 2018 metų.

3. SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS PLĖTROS BIRŽŲ RAJONE TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija ir organizavimas

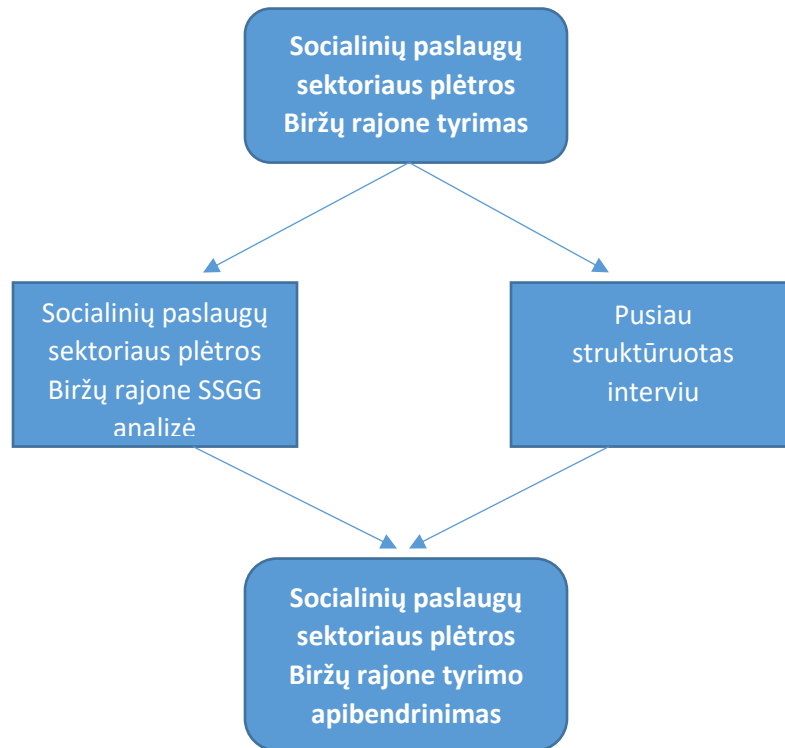
Darbe pasirinktas kokybinis tyrimas. Kokybinė prieiga šiam tyrimui yra daug svarbesnė nei kiekybinė dėl tam tikrų priežasčių. Nors kiekybiniai tyrimai yra objektyvūs, greiti bei kryptingi, kokybiniai tyrimai suteikia galimybę apibrėžti problemą bei plėtoti požiūrį į ją. Socialiniuose moksluose kokybinio duomenų rinkimo stipriosios pusės pasižymi gaunama daug išsamesne informacija specifinėje socialinių aplinkybių perspektyvoje. Kokybinių tyrimų tikslas yra sistemingai apibūdinti ir interpretuoti klausimus ar reiškinius tiriamo asmens ar populiacijos požiūriu, generuoti naujas koncepcijas ir teorijas. Dėl šių priežasčių kokybiniai tyrimai yra vis labiau naudojami socialiniuose moksluose (Mohajan, 2018). Siekiant išsiaiškinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtros Biržų rajone problemas ir galimybes yra būtinas šioje srityje dirbančių specialistų įsitraukimas, todėl kokybinė prieiga tampa išskirtinai svarbi.

Kokybinio tyrimo prieigos pasirinkimas šiame tyrime grindžiamas ir tuo, jog socialinių paslaugų sektoriaus tyrimai dažniausiai yra kiekybiniai. Tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio šalyse įvairūs mokslininkai ir tyrimų agentūros naudoja kokybinę prieigą, siekiant atskleisti problematiką socialinių paslaugų sektoriaus plėtros kontekste. Kokybiniai tyrimai buvo naudojami G. Avby, P. Nilsen, M. A. Dahlgren (2014), I. Shawn (2012) ir J. Mali (2011). Taip pat, kokybinė prieiga buvo naudojama ruošiant Lietuvos „Kvalifikacijų tyrimo ataskaitą paslaugų profesinio standarto rengimui“ (2018). Taigi, galima teigti, jog kokybinė prieiga, tiriant socialinių paslaugų sektorių ir jo plėtros galimybes yra itin svarbi. Dėl šios priežasties, šiame darbe siekta mėginti gilintis į socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą Biržų rajone, remiantis jame dirbančių specialistų patirtimi.

Tyrimo duomenų rinkimo metodai. Siekiant įvertinti bei pagrįsti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybes, duomenų rinkimui taikyta SSGG analizė bei pusiau struktūruotas interviu (žr. 4 pav.). Metodų trianguliacija buvo pasirinkta, siekiant išsamiai bei visapusiškai išnagrinėti tyrimo objektą. Atsižvelgiant į baigiamojo darbo tikslą, šių dviejų tyrimo instrumentų derinimas bei gauti rezultatai leido suformuluoti išvadas ir pasiūlymus.

SSGG tyrimo metodas buvo pasirinktas, siekiant atskleisti socialinių paslaugų sektoriaus plėtros Biržų rajone stiprybes silpnybes grėsmes ir galimybes. Remiantis E. Gürel ir M. Tat (2017) SSGG yra būdas palyginti ar suderinti organizacijų vidines stipriąsias ir silpnąsias puses su galimybėmis ir grėsmėmis, esančiomis išorinėje aplinkoje. SSGG analizės pagalba siekta atskleisti Biržų rajono

socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą vykdančių institucijų ir organizacijų stiprybes, silpnybes, grėsmes bei galimybes, tokiu būdu įvertinant, esamą socialinių paslaugų sektoriaus padėtį Biržų rajone: problematiką, tobulintinas vietas bei plėtros galimybes.

4 pav. *Empirinio tyrimo dizainas*

(sudaryta darbo autorės)

Antruoju empirinio tyrimo instrumentu pasirinktas pusiau struktūruotas interviu. Nors interviu tipų yra įvairių (giluminis, pusiau struktūruotas, struktūruotas), tačiau pusiau struktūruotas interviu buvo pasirinktas dėl optimalaus kontrolės lygio (žr. 5 pav.). Pusiau struktūruotas interviu yra vienas populiariausių kokybinio tyrimo instrumentų socialiniuose moksluose. Priešingai nei kiekybinės apklausos su uždariais klausimais, pusiau struktūruotas interviu yra atviras, lankstus naujoms idėjoms, kurios gali būti keliamos interviu metu, atsižvelgiant į informanto atsakymus. Galima teigti, jog pusiau struktūruotas interviu ir juo kuriama bendra aplinka suteikia galimybę keisti informacija, diskutuoti, reflektuoti ir mokytis (McIntosh ir Morse, 2015). Pusiau struktūruoto interviu tikslas – nustatyti Biržų rajono socialinio paslaugų sektoriaus specialistų požiūrį į Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą.

5 pav. *Interviu tipai*

Šaltinis: M. J. McIntosh ir J. M. Morse, 2015.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas buvo vykdomas 2020 X mėnesio X – X dienomis. 2 iš 6 informantų buvo apklausiami tiesiogiai laiko ir vietos prasme. Likusieji 4 dalyviai, atsižvelgiant į susidariusią situaciją dėl Covid-19, buvo apklausiami tiesiogiai nuotoliniu būdu, naudojant Skype programos vaizdo skambučius. Vidutiniškai interviu su kiekvienu informantu truko 40-60 minučių. Informantų atsakymai buvo įrašinėjami diktofonu arba fiksuojami raštu.

Tyrimo dalyviu atranka. Nors tyrime dalyvaujanti tiriamųjų imtis mažesnė nei kiekybiniuose tyrimuose, pusiau struktūruotu interviu išgaunami išsamesni duomenys, kurie gali būti analizuojami interpretaciniu metodu. Siekiant išlaikyti dalyvių konfidencialumą, jiems buvo suteikti dalyvio kodai (žr. 1 lentelę). Kaip teigia L. Rupšienė (2006) kokybiniais tyrimams, skirtingai nei kiekybiniais, nėra svarbi nei imties aibė, nei imties paklaida. Dėl šios priežasties, pusiau struktūruotame interviu dalyvavo mažesnis skaičius informantų, apimantis patogiają tikslinę atranką. Atsižvelgiant į tai, jog tiriama socialinių paslaugų sektoriaus plėtra Biržų rajone, atrenkant informantus buvo svarbu atsižvelgti į 2 pagrindinius kriterijus:

- Pirmuoju kriterijumi informantas turėjo turėti didesnę nei 5 metų darbo patirtį socialinių paslaugų sektoriuje.
- Antruoju kriterijumi buvo svarbu užtikrinti kuo įvairesnę nuomonę, todėl tyrime dalyvavo įvairias pareigas užimantys tiriamieji: nuo socialinių darbuotojų iki vietos politikų.

Su atrinktais informantais, atitinkančiais tyrimui reikalingus kriterijus, buvo susisiekiama telefonu arba el. paštu. Gavus informantų sutikimą dalyvauti tyrime, toliau buvo susitarta dėl tyrimo atlikimo sąlygų. Atsižvelgiant į Covid-19 situaciją Lietuvoje, su tiriamaisiais buvo bendraujama nuotolinėmis komunikacinėmis priemonėmis (vaizdo skambučiais ar telefonu), siekiant sumažinti Covid-19 užsikrėtimo riziką. Kaip pateikta 1 lentelėje, tyrime dalyvavo 6 informantai iš Biržų rajono, kuriems buvo suteikta koduotė: B1, B2, B3, B4, B5 ir B6. Tyrime dalyvavo 2 vyriškosios ir 4 moteriškosios lyties informantai.

1 lentelė. Duomenys apie tiriamuosius

Informanto kodas	Informanto lytis	Informantų darbo stažas
B1	Moteris	12 m.
B2	Vyras	10 m.
B3	Moteris	16 m.
B4	Moteris	10 m.
B5	Vyras	9 m.
B6	Moteris	13 m.

Tyrimo instrumento aprašymas ir pagrindimas. Pusiau struktūruoto interviu klausimyną sudaro 5 klausimų formuluočių (žr. 2 lentelę). Pirmuoju klausimu siekiama nustatyti bendrą informantų požiūrį į Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Antruoju klausimu buvo konkretizuojama tema, prašant pakomentuoti būtent Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrą bei plėtros modelį. Trečiasis klausimas skirtas išgryninti opiausias problemas, kurios vis dar trukdo efektyviai socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai Biržų rajone, o ketvirtuoju yra siekiama išsiaiškinti būdus, kuriais šios problemos galėtų būti efektyviausiai sprendžiamos informantų nuomone. Remiantis 3 ir 4 klausimais bus sudaromos baigiamojo darbo rekomendacijos. Paskutiniuoju, penktuoju, klausimu, siekta išsiaiškinti informantų siūlomus būdus, kaip vykdyti efektyvesnę socialinių paslaugų plėtrą Biržų rajone.

2 lentelė. Pusiau struktūruoto interviu klausimynas ir jo pagrindimas

Interviu klausimai	Klausimų pagrindimas
1. Kaip Jūs šiuo metu vertinate paslaugų sektoriaus plėtrą Lietuvoje? Kodėl?	Skirtas nustatyti bendrą informantų požiūrį į Lietuvos socialinių paslaugų plėtrą
2. Kaip Jūs šiuo metu vertinate Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą ir plėtros modelį? Kodėl?	Skirtas nustatyti informantų požiūrį, konkretizuojant socialinių paslaugų plėtrą ir plėtros modelį Biržų rajone
3. Jūsų nuomone, kokios yra pagrindinės problemos, trukdančios efektyviai socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai Biržų rajone?	Skirtas išgryninti opiausias problemas, trukdančias efektyviai socialinių paslaugų plėtrai Biržų rajone
4. Jūsų nuomones, kokiais būdais šios problemos turėtų būti sprendžiamos?	Skirtas išsiaiškinti nustatytų opiausių problemų sprendimo būdus
5. Kokie būtų Jūsų siūlymai efektyvesnei Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai užtikrinti?	Skirtas išsiaiškinti informantų nuomonei apie būdus, būtinus vykdyti efektyvesnei socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai Biržų rajone

Duomenų rinkimas ir analizė. Surinkti tyrimo duomenys – rašytiniai bei sakiniai tekstai, kuriuose užfiksuota reikšminga tyrimui informacija. Duomenys buvo surenkami tiesiogiai bendraujant su informantais komunikacinių medijų pagalba (vaizdo skambučiais) bei rašytiniu būdu, jeigu to

pageidavo informantas. Duomenų analizė buvo suskirstyta dviem etapais: susipažįstant su surinktais duomenimis (kruopščiai studijuojami surinkti tekstai, žymimos pastabos) ir atliekant transkriptų indeksaciją. Surinkti duomenys, kaip teigia V. Azevedo, M. Carvalho, F. Fernandes-Cosa, S. Esquita, J. Soares, F. Teixeira ir A. Maia (2017), yra interviu transkripcijos. Todėl, transkriptų indeksavimo būdu buvo dekonstruojamas surinktas tekstas, skirstant jį į tam tikras grupes ir pogrūpius, juos pagrindžiant informantų citatomis.

Tyrimo etika. V. Žydžiūnaitė (2011) išskiria tokius pagrindinius principus kaip teisę gauti informaciją, geranoriškumą, pagarbą asmens orumui bei teisingumą. *Teisės gauti informaciją principas* yra svarbus, kadangi tyrėjas privalo tinkamai informuoti tiriamuosius bei atsakyti į visus klausimus, susijusius su tyrimu, t.y. koku tikslu vykdomas, ar bus užtikrintas konfidencialumas, kaip bus naudojami duomenys ir pan. *Geranoriškumo principas* apima taikomus tyrimo metodus, instrumentus bei bendravimo pobūdį su tiriamaisiais, todėl tyrėjas privalo užtikrinti komfortabilią aplinką bei malonų bendravimą su tiriamaisiais. *Pagarbos asmens orumui principas* susietas su draudimu daryti bet kokią spaudimą ar įtaką tiriamųjų apsisprendimui dalyvauti tyrime, todėl tiriamiesiems teikiama informacija turi būti neutrali ir susijusi tik su tyrimu. *Teisingumo principas* įtraukia tiriamųjų atranką ir jų konfidencialumo užtikrinimą, todėl tiriamieji turi būti atrinkti griežtai pagal tam tikrus nustatytus kriterijus, būtinus tyrimui.

Tyrimo etikos įgyvendinimas. Šie etikos principai buvo itin svarbūs atliekant pusiau struktūruotą interviu. Teisės gauti informaciją principas buvo įgyvendinamas išsamiai informuojant tyrimo dalyvius jiems rūpimais klausimais, susijusiais su tyrimu (el. paštu). Geranoriškumo principas buvo įgyvendintas tyrėjo, sukuriant neįpareigojančią ir streso nekeliančią aplinką. Jeigu tiriamasis pageidavo, tyrėjas vykdė interviu informacinių technologijų pagalba (atsižvelgiant į Covid – 19 susidariusią situaciją). Tyrėjas taip pat griežtai laikėsi pagarbos asmens orumui principo, nedarant jokios įtakos ar spaudimo dalyvių apsisprendimui, t.y. tyrėjas prisistatęs ir suteikęs visą reikiamą informaciją laukė savanoriško dalyvių apsisprendimo dalyvauti/nedalyvauti tyrime. Teisingumo principu buvo užtikrinamas tiriamųjų konfidencialumas (suteikiamos koduotės, neatskleidžiama jokia informacija, galinti būti laikoma asmens duomenimis, pagal kuriuos asmuo gali būti identifikuojamas), o atranka vykdoma griežtai pagal reikiamus kriterijus.

Tyrimo patikimumas. Tyrimo patikimumas buvo užtikrinamas, visu pirma, atrenkant informantus, atitinkančius nustatytus kriterijus. Taip pat, patikimumą buvo siekiama užtikrinti iš anksto apgalvotomis tyrimo gairėmis, jas patikrinant, atliekant žvalgomąjį tyrimą. Įsitikinus, jog tyrimo klausimai buvo kryptingi, tikslingi ir patikimi, toliau buvo kreipiamas dėmesys tinkamam duomenų

analizavimui. Nagrinėjant kokybinius duomenys buvo taikyta turinio analizė, taigi, pirma buvo atliekamos interviu transkribavimas, paverčiant kokybinį interviu tekstu, kurį galima nagrinėti. Toliau buvo ieškoma bendrųjų sąlyčio taškų, išskiriant kategorijas bei subkategorijas. Galiausiai, atliekama interpretacinė analizė, siekiant pateikti pusiau struktūruoto interviu rezultatus. Vadovaujantis teisės aktais, dokumentais bei pusiau struktūruoto interviu rezultatais, toliau buvo atliekama SSSG analizė, siekiant labiau išryškinti bei atskleisti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros potencialą bei pateikiamas abiejų tyrimo instrumentų rezultatų apibendrinimas.

Tyrimo apribojimai. Tyrimo metu buvo susidurta su tam tikrai iššūkiais. Pagrindinės problemos buvo nesančių galimybių atlikti pusiau struktūruoto tiesioginio kontakto būdu. Ši socialinį atribojimą lėmė Covid-19 pandemine situacija. Todėl pusiau struktūruotą interviu nuolatinio būdu buvo sunkiau atlikti, kadangi buvo sunkiau užmegzti tvarų tiriamojo ir tyrėjo ryšį. Tam taip pat kėlė sunkumus ir informacinių technologijų keliami trikdžiai. Galima teigti, jog esant galimybei atlikti interviu tiesioginio kontakto būdu, yra suteikiamos galimybės gauti daugiau informacijos, tačiau atsižvelgiant į surinktus kokybinius duomenis, galima teigti, jog jie yra tinkami tyrimui dėl jų išsamumo.

Apibendrinant, tiriamajai baigiamojo darbo daliai buvo pasirinktas kokybinis tyrimais, kurio instrumentai – SSSG analizė ir pusiau struktūruotas interviu. SSSG analizė buvo skirta nustatyti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros stiprybes, silpnybes (kontroliuojamus vidinius veiksnius) bei grėsmes ir galimybes (nekontroliuojamus išorinius veiksnius). Pusiau struktūruotas interviu buvo pasirinktas dėl optimalaus kontrolės lygio ir galimybės surinkti didelį kiekį kokybinės informacijos iš pasirinktų informantų. Svarbu pabrėžti, jog atliekant tyrimą buvo itin svarbu laikytis tyrimo etikos principų, siekiant, kad tyrimas vyktų efektyviai ir sklandžiai. Tyrimas buvo vykdomas 2021 metų sausio – vasario laikotarpiu, kuriame dalyvavo 6 informantai, dirbantys Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje. Tyrimo rezultatai leidžia formuoti išvadas bei teikti rekomendacijas Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros našumui didinti.

3.2. Kokybinio tyrimo duomenų analizė

Analizuojant kokybinio tyrimo duomenis, buvo išskirtos trys subkategorijos, apibūdinančios Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidas: *užtikrinamos paslaugos, vykdoma deinstitucionalizacija ir valdžios palaikymas* (žr. 6 pav.). Kalbėdami apie Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą, informantai pabrėžė, jog Lietuvoje socialinės paslaugos tapo svarbiu diskusijų objektu:

„Šiuo metu skiriamas nemenkas dėmesys socialinėms paslaugoms Lietuvoje.“ (B3).

Informantų teigimu, užtikrinant Lietuvos socialinių paslaugų plėtrą yra plečiamos bei atnaujinamos paslaugos:

„ <...> gan greitai plečiasi įvairios ir atnaujintos paslaugos“ (B2).

Taip pat suteikiamos pakankamos specialiosios paslaugos:

„Manau, kad Lietuvoje šiuo metu yra pakankama <...> specialiųjų paslaugų pasiūla <...>“ (B1).

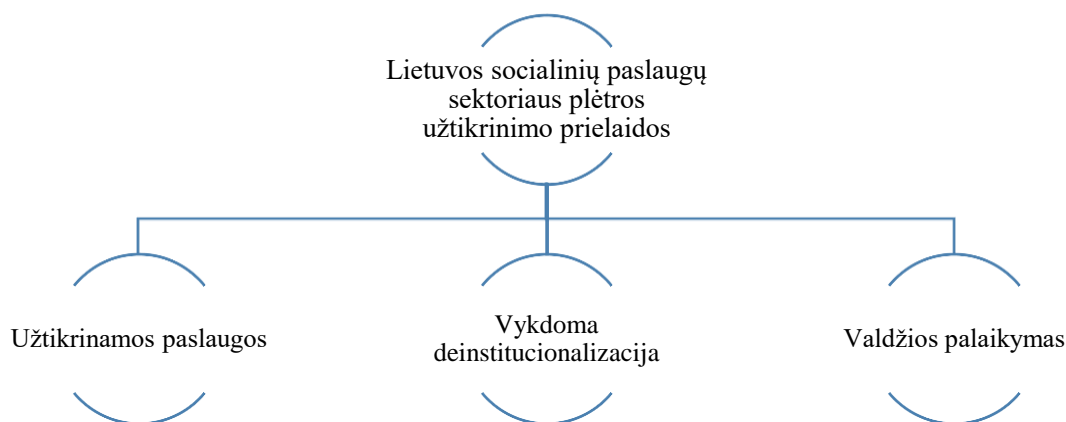
Atsiranda naujos paslaugų formos bei jas teikiančios institucijos, didinančios paslaugų kokybę, kiekybę, tokiu būdu naikinant opias socialines problemas:

„Atsiradę Globos centrai, atvejo vadyba – praplėtė paslaugų teikimo kokybę ir galimybes, mažina atskirtį“ (B2).

Šie teigiami procesai Lietuvos kontekste yra neatsiejami nuo fakto, jog socialiniam paslaugų sektoriui yra skiriamas vis didesnis dėmesys. Tai patvirtina ir I. Adomaitytė-Subačienė (2015), teigdama, kad šiuo metu socialinių paslaugų sektorius yra kone sparčiausiai augantis visoje Europoje. Todėl, galima teigti, jog Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelis yra orientuotas į socialinių paslaugų apimties bei kokybės didinimą:

„ <...> Teikiamų paslaugų spektras pakankamai platus. Ir tikrai yra galimybė gauti paslaugą, kuri geriausiai atitiktų asmens poreikius.“ (B5).

Analizuojant informantų atsakymus, darytina išvada, jog socialinių paslaugų kokybės bei kiekybės užtikrinimas yra vienas iš svarbiausių užduočių, užtikrinant Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros veiksmingumą. Plečiamos, atnaujinamos bei naujai diegiamos socialinės paslaugos itin prisideda prie opių socialinių problemų sprendimo Lietuvos visuomenės įvairiose bendruomenėse. Padidėjusį dėmesį socialinių paslaugų kiekybės ir kokybės užtikrinimui taip pat atskleidžia ir Socialinių paslaugų priežiūros departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Departamento) veiklos ataskaitose pateikti duomenys. 2015 metais socialinėms paslaugoms finansuoti buvo pervesta 27 300 977 Eur., o 2019 metais pervedamos lėšos kone padvigubėjo – 58 886 700 Eur. Remiantis informantų pasisakymais bei pateikiama oficialiąja statistika, darytina išvada, jog socialinių paslaugų plėtrai šiuo metu yra skiriamas itin didelis dėmesys ir tai yra viena iš svarbiausių Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidų.

6 pav. Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidos

Apibūdinant Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidas taip pat akcentuoja šiuo metu vykdomus deinstytucionalizacijos procesus. Kaip ir buvo minėta anksčiau, deinstytucionalizacijos procesai tapo išskirtinai svarbūs, gerinant teikiamų paslaugų kokybę. R. Genienė ir E. Šumskienė (2016) Lietuvoje vykstantys deinstytucionalizacijos procesai pamažu naikina sovietmečio laiku įsisenėjusią ydą Lietuvoje – institucinę globą. Tai patvirtina ir informantų atsakymai, teigiantys, jog institucinės globos naikinimo procesai vykdomi sparčiai:

„Aktyviai pereinama nuo stacionarios globos prie bendruomeninių namų“ (B2).

Informantų atsakymai atskleidžia ir tai, jog siekiant greičiau panaikinti institucinę globą yra skatinamos ir kitos priemonės:

„Be abejo, skatinama privačių globos namų plėtra, bendradarbiavimas su NVO <...>“ (B1).

Galima teigti, jog tyrimo radiniai atliepia A. Jakubavičiaus, E. Leichterio ir G. Stumbrytės (2016) teiginius, jog daugumoje Europos Sąjungos valstybių narių yra vyraujantis skirtingų socialinių paslaugų plėtros modelių kompleksas, ne išimtis ir Lietuva, kurioje egzistuoja įterptų socialinių verslų (paramos labdaros fondai, NVO ir kt.) bei integruotų socialinių paslaugų modeliai. Taip pat akcentuojama, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtra Lietuvoje yra itin priklausanti nuo išorinių socialinių verslų bei NVO. Todėl galima teigti, jog sparčiai vykdomi deinstytucionalizacijos procesai taip pat įtraukia ir privačių socialinių verslų plėtrą bei sinergiją su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Paskutinė kategorija, apibūdinanti Lietuvos socialinių paslaugų užtikrinimo prielaidas – institucinė tvarka. Informantų teigimu, Lietuvos socialinių paslaugų sektoriai plėtrai yra suformuota tinkama teisinė aplinka:

„Manau, kad Lietuvoje šiuo metu yra pakankama juridinė bazė <...>“ (B1).

Šiuos radinius atliepia A. Guogis ir D. Gudelis (2005). Autorių teigimu, yra itin svarbi politinė/teisinė aplinka, o taip pat, valdžios institucijos, veikiančios socialinių paslaugų sektoriaus kontekste, kurios privalo gebėti diegti veiklos vertinimo sistemas bei tinkamai panaudoti informaciją, siekiant didinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtros veiksmingumą.

Informantų pasisakymai atskleidžia, jog valstybės parama socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai yra itin svarbi. Šioje išskirtoje subkategorijoje tampa svarbi ne tik suformuota pakankama teisinė bazė, tačiau taip pat ir valstybės tarnautojų kompetencijos, požiūris bei pozicijos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros atžvilgiu. Nepaisant to, yra itin svarbi finansinė valdžios parama, kuri, kaip buvo minėta anksčiau, yra didėjanti. Todėl galima teigti, jog socialinių paslaugų sektoriui didėja ir valdžios parama.

Apskritai, informantų pasisakymai leidžia daryti išvadą, jog Lietuvos socialinių paslaugų sektorius yra pakankamas:

„Mano nuomone šiuo metu socialinių paslaugų sektoriaus plėtra yra pakankama <...>“ (B4).

Dauguma informantų Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtra vertina pakankamai gerai:

„Pakankamai gerai vertinu<...>“ (B2).

„Socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą Lietuvoje vertinu teigiamai“ (B5)

Tačiau tyrimas atskleidė, kad informantų manymu, Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtra turi dar itin daug potencialo:

„Socialinių paslaugų sektorius plečiasi, tačiau dar nėra pakankamai gerai išvystytas, nes dėl socialinių paslaugų gavimo yra eilės, nėra pakankamai kompetentingų asmenų, galinčių teikti socialines paslaugas“ (B6).

Nors socialinių paslaugų sektorius pastaraisiais metais padarė didelę pažangą, visgi informantai dar įžvelgia tam tikrų trūkumų bei skatina nuolatos investuoti į šią sritį, siekiant spręsti opias socialines problemas:

„<...> socialinių investicijų niekada nebūna per daug, todėl reikėtų skirti daugiau lėšų socialinėms paslaugoms gerinti, nes tai investicija į žmones ir jų gerovę.“ (B4).

Galima teigti, jog informantų įžvalgos patvirtina, jog Lietuvos socialinių paslaugų sektorius yra sparčiai besiplečiantis ir vertinamas pakankamai gerai, tačiau tuo pačiu metu yra sudėtingas, reikalaujantis nuolatinių investicijų. Tai patvirtina A. Bitinas, A. Guogis, L. Migun ir G. Važgytė (2010), teigdami, jog socialinės paslaugos yra viena iš komplikuočiausių teikiamų viešųjų paslaugų sričių, todėl yra reikalingos investicijos (tiek į žmogiškuosius, tiek į finansinius išteklius), siekiant, jog kiekviena savivaldybė gebėtų vykdyti pakankamą bei kokybišką socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Svarbu pažymėti ir tai, jog I. Adomaitytės-Subačienės (2015) atliktas tyrimas atskleidė, jog nors Lietuvos

socialinių paslaugų plėtra vis dar nėra pakankama, ji yra sparčiai vykdoma. Vis dar didelį Lietuvos paslaugų sektoriaus plėtros potencialą atskleidžia ir tai, jog Lietuva per itin trumpą laiką turėjo pasiekti ES standartus, dėl šios priežasties, Lietuvos socialinių paslaugų sektorius turi būti nuolatos tobulinamas.

Analizuojant Biržų rajono socialinių paslaugų sektorių buvo išskirtos keturios subkategorijos, apibūdinančios Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymius: žmogiškieji ištekliai, paslaugų kokybė ir kiekybė, stebėjimas ir kontrolė, sklandi komunikacija (žr. 7 pav.). Nors socialinių paslaugų sektorių sudaro įvairios grupės: pradedant socialiniais darbuotojais ir baigiant valstybės tarnautojais, Biržų rajone socialinių paslaugų sektoriaus plėtra žmogiškųjų išteklių kontekste atsiskleidžia per budinčių globėjų darbą. Informantų teigimu, Biržų rajonas pasižymi pakankamu budinčių globotojų skaičiumi:

„ <...> šiuo metu rajone yra nemažai budinčių globotojų <...> “ (B4).

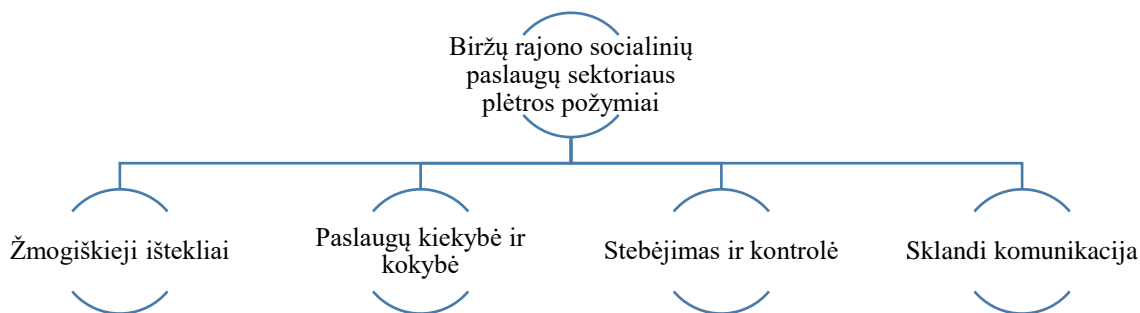
Tai, pasak informantų, patvirtina ir Globos centrų patikros rezultatai:

„ Pernai metais Globos centrų patikros metu – buvome vieni geriausių Lietuvoje pagal <...> budinčių globėjų skaičių <...> “ (B2).

Todėl teigiama, jog budinčių globėjų veikla yra vertinama kaip sėkminga:

„ Sėkminga ir budinčių globėjų veikla. “ (B1).

Verta atkreipti ir dėmesį į tai, jog budinčių globėjų pakankamumą Biržų rajone patvirtina ir statistiniai duomenys. Biržų rajono savivaldybės socialinių paslaugų plane (2020) nurodyta, jog yra paskirti 6 budintys globotojai, galintys priimti reikiamus globoti asmenis bet kuriuose paros metu. VVTAJT ataskaitos duomenimis tokių budinčių globotojų yra 5 Alytaus apskrityje, 2 Kauno apskrityje, 2 Kauno mieste, 6 Klaipėdos apskrityje, 1 Marijampolės apskrityje, 5 Šiaulių apskrityje, 7 Tauragės apskrityje, 0 Telšių apskrityje, 9 Utenos apskrityje, 8 Vilniaus mieste bei Vilniaus apskrityje. Todėl galima teigti, jog Biržų rajono budinčių globotojų situacija kiekybės atžvilgiu yra itin teigiama. Šį Biržų socialinių paslaugų plėtros užtikrinimo požymį atliepia U. Korsakakovaitės ir R. Lankininkaitės (2020) atlikto tyrimo rezultatai, jog dar 2019 metų liepos mėnesį buvo fiksuojamas itin didelis budinčių globotojų stygius, kadangi net 16 Lietuvos savivaldybių nebuvo įdarbintas nei vienas budintis globotojas. Tai atskleidžia, jog žmogiškieji ištekliai yra vienas pagrindinių socialinių paslaugų sektoriaus plėtros rodiklių. Dėl šios priežasties, darytina išvada, jog šioje srityje žmogiškųjų išteklių yra itin reikalingi, o Biržų rajonas pasižymi sparčiu žmogiškųjų išteklių vystymu.

7 pav. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymiai

Antroji kategorija apibūdinanti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymius – paslaugų kiekybė ir kokybė. Informantų teigimu, Biržų rajone vis aktyviau diegiami modernūs sprendimai:

„Dirbama aktyviai, naujovės diegiamos gan sparčiai mūsų rajone.” (B2);

Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtra pasižymi gausėjančiomis teikiamomis socialinėmis paslaugomis, kurias gali gauti vis daugiau Biržų rajono gyventojų:

„Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius pagal galimybes yra plečiamas, veiklų sfera daugėja, socialines paslaugas gauna vis daugiau žmonių <...>” (B6).

Dėl šios priežasties mažėja žmonių norinčių gauti socialines paslaugas eilės:

„Džiuginantys du dalykai: kiekvienais metais atsiranda naujų socialinių paslaugų, nėra eilių, norintiems gauti paslaugas.” (B1).

Bei didėja teikiamų socialinių paslaugų kokybė, ypač paslaugos, teikiamos senyviems žmonėms, kurios vertinamos kaip specialus paslaugų modelis:

„Kokybiškai veikiantis senyvo amžiaus žmonėms skirtų paslaugų modelis” (B1).

Galima teigti, jog Biržų rajone yra itin aktyviai siekiama užtikrinti socialinių paslaugų kokybę bei kiekybę. Rajone teikiamos įvairios paslaugos: nuo dienos užimtumo paslaugų iki slaugos namuose:

„<...> integrali slauga namuose, dienos pagalba, savarankiško gyvenimo namai, globos namai, krizių centras <...> bene labiausiai vertinama neįgaliųjų dienos užimtumo paslauga, Globos centro veikla, Vaikų dienos centrai.” (B1);

„ <...> Biržų rajone yra nemažai vaikų dienos centrų, teikiama neįgaliųjų dienos užimtumo paslauga, krizių centras <...> savarankiško gyvenimo namai, teikiama dienos paslauga ir t.t.” (B4).

Nepaisant to, jeigu Biržų rajono gyventojai negali gauti konkrečių reikalingų socialinių paslaugų, klientai jas gali gauti ir kitose artimose savivaldybėse:

„Socialinių paslaugų pasiūla ir prieinamumas rajone pakankamai gerai išvystytas, o jei savivaldybė reikiamos paslaugos neteikia, visada ieškoma galimybių paslaugą gauti kitoje savivaldybėje.” (B5).

Kaip teigia L. Žalimienė (2015) Lietuvos socialinių paslaugų sistemoje įvykęs lūžis lėmė nevienodo pavaldumo bei skirtingoms klientų grupėms skirtos skirtingo tipo socialinių paslaugų įstaigos, todėl atsirado decentralizavimo bei bendruomeninių paslaugų plėtros prioritetai. Dauguma Lietuvos savivaldybių nuo 1988 metų vykdė sparčią socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą, sukuriant ne vieną socialinių paslaugų įstaigą, o net kelias ar keliasdešimt. Tad galima teigti, jog informantų atsakymai atskleidžia aktyvų socialinių paslaugų Biržų rajone formavimą bei integravimą, o tai yra vienas iš sėkmingų socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymių.

Analizuojant kokybinius duomenis išryškėja ir trečioji Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymius apibūdinanti kategorija – stebėjimas ir kontrolė. Informanto teigimu kiekvienais metais yra analizuojami pokyčiai bei tvirtinami socialinių paslaugų planai, taigi yra vykdoma kasmetinė kontrolė:

„Kiekvienais metais savivaldybės taryba tvirtina socialinių paslaugų planą, analizuoja pokyčius.” (B1).

Nepaisant to, papildomai yra tikrinamos įvairios socialinių paslaugų teikimo įstaigos, įskaitant ir Globos centrus:

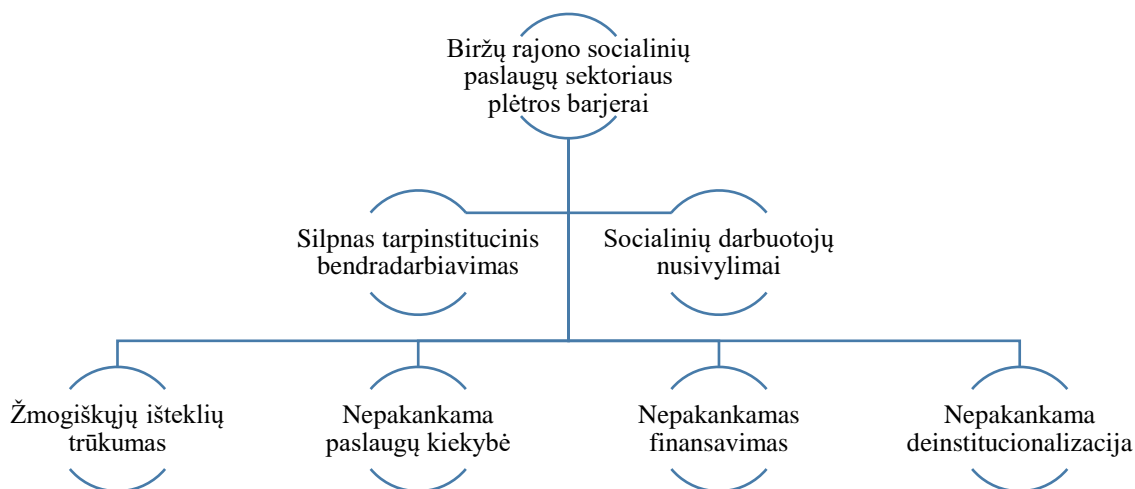
„Pernai metais Globos centrų patikros metu <...>” (B2).

Taigi, taip pat yra tikrinami ir Globos centrai, kurie yra itin svarbūs socialinių paslaugų teikimo kontekste bei prisideda tiek prie paslaugų kokybės, tiek prie kiekybės gerinimo. Tinkama kontrolė bei stebėjimas yra būtini elementai, siekiant užtikrinti sklandžią socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Kaip teigia I. Adomaitytė-Subačienė (2015) viena iš socialinių paslaugų sistemos trūkumų yra kontrolės intervencija. Tačiau pastaruoju metu, nauja tvarka yra itin orientuota į socialines paslaugas teikiančių įstaigų kontrolę. Todėl galima teigti, jog kontrolės bei stebėjimo mechanizmai yra vienas iš svarbiausių veiksnių, siekiant užtikrinti tinkamą socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Svarbu pažymėti ir tai, jog Biržų rajono socialinio paslaugų sektoriaus plėtra pasižymi ir geresnių informavimu, ko pasėkoje, žmonės dažniau kreipiasi pagalbos:

„<...> pagerėjo informavimo kokybė <...> žmonės nebesidrovi prašyti pagalbos <...>” (B1)

Išanalizavus Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymius, toliau buvo išskirta sekanti kategorija: Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerai. Analizuojant informantų atsakymus buvo išskirtos 6 kategorijų apibūdinančios subkategorijos: *nepakankamas finansavimas,*

silpnas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, socialinių darbuotojų nusivylimai, žmogiškųjų išteklių trūkumas, nepakankama paslaugų kiekybė ir nepakankama deinstitucionalizacija (žr. 8 pav.).

8 pav. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerai

I. Jurkonienė ir R. Karčiauskienė (2016) atliktoje analizėje nurodo, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas skatina bendrą naudą, atsakomybę bei efektyvesnę plėtrą. Mokslininkų teigimu tarpinstitucinio bendradarbiavimo Lietuvoje problemos atsiskleidžia per tinkamų bendradarbiavimo gebėjimų bei įrankių stoką, o taip pat siaurą matymą bei žinybiškumą. Tai patvirtina ir informantų atsakymai, jog yra juntama tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka:

„Trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo <...>“ (B4);

Taip pat, informantų pasisakymai patvirtina I. Jurkonienės bei R. Karčiauskienės (2016) išvalgas, jog bendradarbiavimas turi būti stiprinamas, kadangi tokiu būtu yra nustatomos aiškios veikimo ribos bei atsakomybės. Pasak informantų:

„<...> reikia stiprinti bendradarbiavimą ir koordinavimą, kad būtų aiškios veikimo ir atsakomybių ribos.“ (B1);

Galima teigti, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra svarbus, ypač dėl to, jog socialinių paslaugų sektorius yra itin jautrus, o tikslinę auditoriją apima pažeidžiamiausios Lietuvos visuomenės grupės. Atsižvelgiant į tai, siekiant vykdyti sėkmingą ne tik Biržų, tačiau ir Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą, yra būtinas bendradarbiavimo užtikrinimas įvairiais lygmenimis.

Kita subkategorija, apibūdinanti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerus yra socialinių darbuotojų nusivylimai. Informantai teigia, jog socialinis darbas Biržų rajone yra vis dar nepakankamai vertinamas:

„Skiriamas nepakankamas dėmesys socialinėms problemoms spręsti, socialinis darbas yra per mažai vertinamas” (B3).

Viena iš opių problemų, skatinančių socialinių darbuotojų nusivylimus yra nepakankamas atlygis:

„<...> kai kuriose socialinio darbo srityse labai maži atlyginimai <...>” (B3);

„Maži atlyginimai socialiniams darbuotojams.” (B4).

Informantai teigia, jog toks atlygis yra neadekvatus, atsižvelgiant į darbo sudėtingumą bei reikalaujamas kompetencijas:

„Per mažas darbo užmokestis už teikiamas paslaugas, nes darbas yra atsakingas, sunkus, reikalaujantis gerų psichologinių žinių.” (B6)

bei teigia, jog mažus atlyginimus lemia tai, jog tokios srities rezultatai yra pasiekiami ilgalaikėje perspektyvoje bei nėra pelningi, todėl čia yra skiriama mažiau dėmesio, įskaitant ir finansavimo nukreipimą:

„ <...> socialinio darbo rezultatai dažnai matomi tik ilgalaikėje perspektyvoje ir neneša pelno, daugiau dėmesio skiriama kitoms sritims.” (B3).

Darbuotojai jaučiasi nevertinami taip pat ir dėl atsainaus vertikalios valdžios požiūrio:

„Priimant sprendimus per mažai konsultuojamasi su socialiniais darbuotojais, kurie dirba toje srityje. Sprendimai tarsi „nuleidžiami iš viršaus”.” (B4).

Kaip teigia informantai, tiesiogiai kontaktuojantys su klientais darbuotojai geriausiai gali įvardyti poreikius bei problemas:

„ <...> dirbantys arčiausiai žmogaus geriausiai mato esamas problemas ir poreikius.” (B4).

Dėl šios priežasties, socialiniai darbuotojai turėtų būti labiau vertinami bei bent neformaliai įtraukti į sprendimų priėmimo procesus, kadangi socialiniai darbuotojai turi realias patirtis, kuriomis remiantis gali daryti išvadas, atitinkančias esamą situaciją. Šie informantų pasisakymai patvirtina I. Jurkonienės bei R. Karčiauskienės (2016) įžvalgas, kad viena iš bendradarbiavimo problemų yra menkas bendradarbiavimas su socialiniais darbuotojais priimant tam tikrus sprendimus.

Dėl vertikalios hierarchinės kultūros, atsiranda ir motyvacijos stoka, o neformalus bendradarbiavimas yra viena iš opiausių problemų, reikalaujančių didesnio dėmesio. Galima teigti, jog darbuotojai jaučiasi neįvertinti dėl didelių kompetencijų reikalaujančio darbo neadekvataus gaunamo atlygio, o taip pat dėl to, jog į socialinius darbuotojus bei jų nuomonę nėra tinkamai atsižvelgiama. Dėl to gali itin mažėti socialinių darbuotojų motyvacija, prastėti teikiamų paslaugų kokybę, blogėti socialinio darbuotojo profesijos įvaizdis. Dėl šių priežasčių išryškėja ir kita subkategorija, apibūdinanti Biržų

rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerus – žmogiškųjų išteklių trūkumas. Nors žmogiškieji ištekliai buvo išskirti ir kaip Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą užtikrinantis požymis, tačiau, kaip atskleidė informantų duomenys, žmogiškųjų išteklių pakankamumu pasižymi budinčių globotojų sritis, tačiau yra akcentuojami kiti žmogiškųjų išteklių aspektai. Informantai pažymi, jog yra itin juntama žmogiškųjų išteklių stoka:

Socialinių paslaugų teikimui atokiose Biržų rajono kaimo vietovėse:

„Kvalifikuotų specialistų stoka, ypač kaimo vietovėse.“ (B6);

„<...> kaimiškose seniūnijose sunku rasti darbuotojų, atitinkančių darbuotojų, atitinkančių darbuotojui keliamus reikalavimus“ (B5);

„<...> atokiose rajono vietose <...> nėra galimybės atrasti darbuotojo <...>“ (B2).

Informantų pasisakymai patvirtina PPMI ir VPVI (2013) atlikto tyrimo duomenis, kad ypač rajonuose yra juntamas žmogiškųjų išteklių trūkumas, o dėl nepakankamų žmogiškųjų išteklių negali būti patenkinami visų poreikiai. Tai atsiskleidžia kita subkategorija, apibūdinanti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus barjerus – nepakankama paslaugų kiekybė. Kaip teigia informantai, daugelyje Biržų rajono socialinių paslaugų sričių veikia veiksmingai:

„Kai kurios socialinio darbo sritys veikia puikiai <...>“ (B4),

tačiau, dėl žmogiškųjų išteklių trūkumo yra nepakankamai užtikrinamas socialinių paslaugų teikimas atokesnėse Biržų rajono vietovėse:

„Viena iš didesnių problemų – paslaugų teikimas atokiose rajono vietovėse <...>“ (B2);

„<...> tačiau atokiose vietovėse gyvenantys žmonės dažnai nesulaukia reikiamos pagalbos.“ (B4).

„Vienišų žmonių priežiūrai kaimiškose teritorijose sudėtinga rasti žmones, kurie atliktų paslaugas namuose.“ (B1).

Informantų pasisakymai leidžia daryti išvadą, jog žmogiškųjų išteklių problema labiausiai yra juntama socialinių paslaugų teikime atokiose rajono vietovėse. Dėl šios priežasties viena iš Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus ydų yra neužtikrinamos teikiamos paslaugos namuose kaimiškose vietovėse. M. Marcikevičiūtės (2007) atliktas tyrimas šią problemą atskleidė dar daugiau nei prieš 10 metų. Autorė pažymi, kad kaimiškose vietovėse turi būti itin tobulinama socialinių paslaugų sistema, kadangi gyventojų aptarnavimo funkcijos įgyvendinamos itin pasyviai. Mokslininkė taip pat akcentuoja, jog paslaugų teikimas tokios vietovėse yra itin svarbus, kadangi čia dažniausiai gyvena viena iš Lietuvos pažeidžiamiausių visuomenės grupių, t.y. senyvo amžiaus žmonės, kurie pasižymi prasta materialine padėtimi, sveikatos sunkumais, vienatve ir kt. Informantų pasisakymai bei jau atliktų tyrimų duomenys

suponuoja, kad valdžios dėmesys turi būti skiriamas konkrečiai Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus sričiai, siekiant gerinti viso socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą.

Tyrimo duomenų analizė atskleidė kitą subkategoriją, apibūdinančią Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerus, tai – nepakankama deinstitucionalizacija. Nepakankamai aktyvius deinstitucionalizacijos procesus atskleidžia tai, jog iki 2020 metų Biržų rajone nebuvo pilnai įgyvendinti projektai, iš kurių vienas – institucinės globos panaikinimas. Kaip teigia L. Gvaldaitė ir S. Šimkonytė (2016) deinstitucionalizacijos procesai apima tris etapus: esamų klientų iš stacionarių įstaigų išleidimą bei siuntimą į kitas alternatyvias įstaigas, teikiančias paslaugas bei bendruomeninių paslaugų plėtra. Kaip teigia informantai, šie procesai nevyksta sklandžiai:

„Ruošiamasis statyti bendruomeninius šeimos namus – tai aišku stringa – pertvarka turi baigtis iki 2020 m., o bendruomeninių namų projektai ir statybos užtruks iki 2023 m. Pasitaiko situacijos, kuomet nerandama galimybių kaip galima išspręsti.“ (B2).

Nepaisant to, informantai teigia, jog yra skubiai reikalingi vaikų globos bendruomeniniai namai, kadangi paklausa yra ženkliai didesnė už pasiūlą:

„Labai svarbu, kad kuo greičiau būtų pastatyti bendruomeniniai vaikų globos namai, nes šiuo metu esančiuose bendruomeniniuose vaikų globos namuose gyvena 8 vaikai, o poreikis yra žymiai didesnis“ (B4).

O taip pat reikalingi ir grupinio gyvenimo namai:

„Reiktų grupinio gyvenimo namų“ (B1).

Atsižvelgiant į šiuos informantų pasisakymus, galima teigti, jog Biržų rajone deinstitucionalizacijos procesai yra vis dar nėra pakankami. Atsižvelgiant į tai, jog institucinė globa turėjo būti pakeista bendruomeninėmis paslaugomis iki 2020 metų, galima teigti, jog deinstitucionalizacijos procesai vėluoja, o dėl to juntama lėtesnė Biržų rajono socialinių paslaugų plėtra. Šie bei kiti barjerai gali būti sąlygojami ir nepakankamo finansavimo, kuris buvo išskirtas kaip paskutinioji Biržų rajono socialinės paslaugos plėtrą ribojančius barjerus apibūdinanti kategorija. Informantų teigimu, finansavimas yra vienas iš opiausių problemų:

„Manyčiau, kad pagrindinė problema yra ribotos savivaldybės finansinės galimybės.“ (B5).

Nepakankamas finansavimas taip pat lemia itin opią Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus problemą – nepakankamą paslaugų teikimą atokiose kaimo vietovėse. Informantas teigia, jog dažnai nėra finansuojamas darbuotojų nuvykimas į atokias vietas, o nusigauti be motorinės transporto priemonės (kurias turi ne visi darbuotojai) yra itin sudėtinga:

„ <...> nėra galimybės kompensuoti darbuotojo nuvykimą į vietą, o tai sunku pėsčiomis ar su dviračiu dėl didelių atstumų.“ (B2).

Ši problema taip pat atsiskleidžia K. Ščepkauskaitės (2013) atliktame tyrime, kuriame paaiškėjo, jog socialinių paslaugų teikimas atokiose kaimo vietovėse yra nepakankamas dėl to, jog nėra pakankamai transporto priemonių, todėl darbuotojai į šias vietas vyksta savo automobiliais, tačiau jų neturintys darbuotojai į tokias vietas nuvykti negali, ypač žiemą, kuomet dėl oro sąlygų neįmanoma nuvykti ir dviračiu.

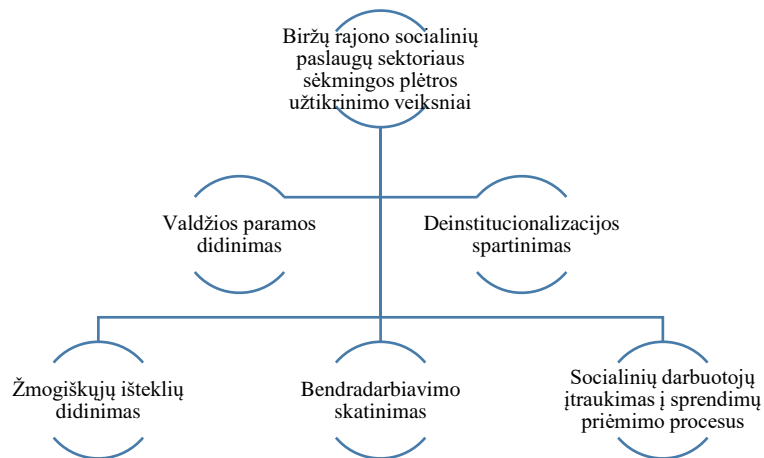
Taigi, dėl nepakankamo finansavimo ne tik „stringa“ bendruomeninių namų statyba, paslaugų kiekybės užtikrinimas, tačiau atsiranda ir žmogiškųjų išteklių trūkumas, kadangi įvairios socialines paslaugas teikiančios įstaigos negali pasamdyti užtekinai darbuotojų:

„Pagrindinė problema – lėšų trūkumas, nes socialinių paslaugų centras net negali įdarbinti lankomosios priežiūros darbuotojų tiek, koks yra poreikis.“ (B6).

O taip pat, skiriamos lėšos ne visuomet yra nukreipiamos į problemiščiausias Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus sritis:

„Norėtųsi, jog būtų galima plačiau ir tikslingiau panaudoti numatytas lėšas, o ne būtų vien popierinis variantas.“ (B2).

Galima teigti, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje vis dar egzistuoja platus spektras problemų, kurios itin trukdo sėkmingai socialinių paslaugų plėtrai rajone. Informantų pasisakymai taip pat leido išskirti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus sėkmingos plėtros užtikrinimo veiksmus, kuriuos apibūdina 7 kategorijos: bendradarbiavimo skatinimas, valdžios paramos didinimas, deinstitutionalizacijos spartinimas, aiškių ribų ir atsakomybės darbuotojams nustatymas, žmogiškųjų išteklių didinimas, socialinių darbuotojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus (žr. 9 pav.).

9 pav. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus sėkmingos plėtros užtikrinimo veiksniai

Analizuojant išryškintus Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus probleminius aspektus, informantų teigimu, turi būti paramos didinimas iš valdžios. Tai atskleidžia ir K. Sčepkauskaitės (2013) atliktas tyrimas, kuriame mokslininkė teigia, jog nors socialinių paslaugų finansavimo šaltinių yra įvairių (savivaldybės biudžetas, LR valstybės biudžeto dotacijos, ES fondai, asmenų mokėjimai), tačiau pagrindiniai socialinių paslaugų finansavimo šaltiniai rajonuose yra gaunami iš savivaldybių biudžeto. Mokslininkė akcentuoja, jog, pavyzdžiui, ir Šiaulių rajone socialinių paslaugų sektoriui yra viso skiriama tik 1,5 proc. savivaldybės biudžeto lėšų, o tai atskleidžia, jog per mažas finansavimas lemia ir kitas problemas, trukdančias socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai. Tai patvirtina ir informantų pasisakymai, jog pagrindinė problema yra finansavimas, todėl tam turi būti skiriamas didesnis dėmesys:

„ <...> pagrindinė problema yra ribotos savivaldybės finansinės galimybės <...> reikia pildyti savivaldybės biudžetą <...> “ (B5),

ir turi būti užtikrinamas pastovus finansavimas Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriui:

„ Užtikrinti tolygų finansavimą <...> “ (B1).

Tačiau, atsižvelgiant į tai, jog savivaldybės biudžetas yra ribotas, turi būti imtasi papildomų priemonių jo didinimui:

„Norint papildyti savivaldybės biudžetą reikia skatinti verslo plėtrą rajone <...> “ (B5).

Be to, visa tai turėtų būti vykdoma ne tik regioniniu, tačiau ir nacionaliniu lygmeniu:

„Finansavimo problemas turi būti sprendžiamos ne kiek rajono, bet visos šalies lygmenyje. Finansavimas <...> įtakotų kokybiškesnę socialinių paslaugų plėtrą ne tik rajone, bet ir šalies kontekste.“ (B6).

Taip pat tyrimo dalyviai atkreipia dėmesį į tai, jog finansavimas turėtų būti nukreiptas ne tik į socialinių paslaugų infrastruktūrą ar deinstitucionalizavimo procesų spartinimą, tačiau taip pat į žmogiškuosius išteklius, kadangi šis faktorius yra vienas svarbiausių užtikrinant tiek teikiamų socialinių paslaugų kokybę, tiek kiekybę:

„Siūlyčiau investuoti ne tik į socialinių paslaugų infrastruktūros modernizavimą, bet ir į žmogiškuosius išteklius, būtent socialiniame lauke žmogiškieji ištekliai yra pagrindinis įrankis, siekiant efektyvios veiklos ir gerų rezultatų.“ (B5).

Analizuojant tyrimo duomenis, atskleista, jog finansavimas yra būtinas veiksmingai Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrai užtikrinti. Kadangi be pakankamo finansavimo nėra pakankamai įvertinami darbuotojai (žemi atlyginimai), trūksta reikalingų įstaigų (križių centrų, bendruomeninių namų) bei tam tikrų teikiamų paslaugų (ypač atokiose kaimo vietovėse). Biržų rajono savivaldybė turėtų ieškoti sprendimų bei galimybių didesniai Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriui finansuoti, siekiant

prisidėti ne tik prie spartesnės ir modernesnės Biržų rajono, tačiau ir visos Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros.

Kita spręstina problema – žmogiškųjų išteklių trūkumas. Šią problematiką atskleidžia ir K. Ščepkauskaitės (2013) tyrimas. Autoriai pažymi, kad socialinių paslaugų sektoriuje žmogiškųjų išteklių trūkumas itin trukdo operatyviam darbui, teikiamų paslaugų kokybei bei kiekybei. Todėl galima teigti, jog darbuotojų trūkumas socialinių paslaugų sektoriuje yra įsisenėjusi problema. Tyrimo duomenys taip pat atskleidė, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje itin trūksta kvalifikuotų darbuotojų, kurie lemia paslaugų kokybę ir kiekybę. Dėl šios priežasties atsiranda itin opios problemos, iš kurių pagrindinė – neveiksmingai teikiamos paslaugos atokiose kaimo vietovėse tiek kokybės, tiek kokybės atžvilgiu. Tačiau svarbu pažymėti ir tai, jog ši problema tapo dar opesnė dėl Covid-19 sukeltos pandemijos:

„Šiuo metu dar socialinių paslaugų kokybę ir kiekybę įtakoja Covid-19 pandemija.“ (B6).

Neginčytina, jog Covid-19 pandemija paveikė įvairius Lietuvos sektorius, todėl ne išimtis ir socialinės paslaugos. Dideli susirgimų atvejai, privaloma izoliacija retina socialinių paslaugų sektoriaus darbuotojų gretas:

„Sunkumai atsirado kartu su pandemija, kuomet darbuotojai susirgo ar teko saviizoliuotis.“ (B2).

Atsižvelgiant į tai, jog šiame sektoriuje žmogiškųjų išteklių trūkumas yra jau ilgą laiką esanti opi problema, Covid-19 pandeminė situacija dar labiau viską apsunkina. Nors informantai aiškiai įvardijo viena opiausių problemų – žmogiškųjų išteklių trūkumą ir mažus atlyginimus, informantų teigimu, norint palengvinti esamų darbuotojų krūvį bei padėti susikoncentruoti į pagrindines užduotis, yra būtina skatinti jaunų žmonių savanoriavimą:

„Svarbu jaunimo aktyvinimo klausimai, jų savanoriavimo įtraukimas per ugdymą, motyvuojant juos jų pačių pasirinktais būdais (pvz., balų pridėjimas prie pažymio, naudingų visuomenei valandų atidirbimas ir pan.).“ (B2);

„Pagal galimybes ieškoti būdų ir galimybių dėl <...> savanorių paieškos <...>“ (B6).

Galima teigti, jog tai yra viena ekonomiškai optimaliausių sprendimų šiuo metu, siekiant papildyti žmogiškąjį kapitalą Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje. Savanoriavimo skatinimas suteiktų socialiniams darbuotojams gauti papildomą pagalbą, t.y. paprastesnes užduotis atliekantys savanoriai taupytų socialinių darbuotojų laiko kaštus, o tai padėtų veiksmingiau teikti socialines paslaugas tiek kokybės, tiek kiekybės atžvilgiu. Svarbu akcentuoti ir tai, jog norint didinti žmogiškuosius išteklius yra būtina atsižvelgti į socialinių darbuotojų atlyginimus, o tai leistų motyvuoti ir didesnems darbuotojų atsakomybėms:

„<...> socialinių darbuotojų atlygio ir atsakomybės didinimas.“ (B1).

Todėl yra būtina sutelkti dėmesį ne tik į socialinių paslaugų infrastruktūrą, tačiau ir į žmogiškuosius išteklius:

Siūlyčiau investuoti ne tik į socialinių paslaugų infrastruktūros modernizavimą, bet ir į žmogiškuosius išteklius, būtent socialiniame lauke žmogiškieji ištekliai yra pagrindinis įrankis, siekiant efektyvios veiklos ir gerų rezultatų.“ (B5).

Tačiau, kaip matyti iš informantų pasisakymų, atlygis nėra pagrindinė problema, kuri gali būti sprendžiama didesnio finansavimo priemonėmis. Informantų teigimu, žmogiškųjų išteklių trūkumą gali lemti ne tik maži atlyginimai, tačiau ir darbuotojų nuvertinimas, todėl didesnis šių darbuotojų vertinimas padėtų veiksmingiau teikti socialines paslaugas:

„<...> socialinių darbuotojų, jų padėjėjų vertinimas įtakotų kokybiškesnę socialinių paslaugų plėtrą ne tik rajone, bet ir šalies kontekste.“ (B6).

Kadangi šiuo metu socialiniai darbuotojai jaučia, jog su jais ne tik per mažai konsultuojamasi, o taip pat neatsižvelgiama į jų nuomone. Taigi, žmogiškųjų išteklių trūkumą lemia ne tik maži atlyginimai, tačiau ir per mažas kvalifikuotų darbuotojų vertinimas. Tai formuoja neigiamą šios profesijos įvaizdį, todėl socialinio darbuotojo pareigos tampa mažiau patrauklios. Dėl šios priežasties jauni žmonės renkasi kitas karjeros galimybes, o socialinių paslaugų sektorius nukenčia. Todėl darytina išvada, jog siekiant pritraukti pakankamą kiekį darbuotojų yra būtina ne tik ieškoti papildomų priemonių (savanorių įtraukimo), didesnių atlyginimų, tačiau taip pat labiau vertinti socialinį darbą bei atsižvelgti į šių darbuotojų nuomonę. Ši problematika taip pat suponuoja ir kitos problemos būtinus sprendimo būdus: bendradarbiavimo skatinimą. Kaip teigia informantas, šiuo metu socialinių paslaugų yra pakankamai, tačiau svarbiausia skatinti bendradarbiavimą bei koordinavimą, siekiant gerinti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą:

„Būtinasis nuolatinis bendradarbiavimas įvairiais lygiais: seniūnijos, ugdymo įstaigos, savivaldybės administracija, socialinių paslaugų įstaigos. Nuo kokybiško koordinavimo iš esmės priklauso ir paslaugų kokybė. Visokių paslaugų yra pakankamai, tereikia stiprinti bendradarbiavimą ir koordinavimą, kad būtų aiškio veikimo ir atsakomybių ribos.“ (B1).

Bendradarbiavimo skatinimo svarbą akcentuoja ir kiti informantai, teigdami, jo yra būtinas glaudus specialistų bei įstaigų bendradarbiavimas ir pritaikomumas, siekiant pagerinti ne tik konkrečios įstaigos, tačiau ir visų sektoriuje veikiančių įstaigų darbą:

„Glaudesni įstaigų ir specialistų bendradarbiavimas, siekiant visų klientų gerovės, ne vien tik kiek priklauso konkrečiai įstaigai. <...> Kaip prieš tai minėjau, svarbiausias dalykas bendradarbiavimas ir pritaikomumas mūsų regionui, nes kiekvienoje savivaldybėje šiek tiek skiriami poreikiai.“ (B2).

Taigi yra būtina skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą:

„Užtikrinti, kad vyktų tarpinstitucinis bendradarbiavimas“ (B6).

Kadangi tik tokiu būdu gali būti tinkamai perduodamos vadovų ir darbuotojų vizijos, kuriomis būtų skatinama Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtra:

„<...> reiktų matyti socialinių paslaugų reikalingumą ir svarbą, pradedant rajono vadovais ir socialinių paslaugų įstaigų vadovais, baigiant socialinės srities vadovais. Pertvarką ir plėtrą vykdyti ne kaip primestą iš ministerijos, bet nuoširdžiai bendradarbiauti, norint padėti šių paslaugų gavėjams, siekiant suteikti kuo kokybiškesnes paslaugas ir matyti šių paslaugų reikalingumą ilgalaikėje perspektyvoje. Manau, konkrečiai tai priklauso nuo vadovų vizijos ir jos perdavimo įstaigų ir padalinių darbuotojais.“ (B3).

Siekiant spartesnės Biržų rajono sektoriaus plėtros yra siūloma skatinti bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis:

„Pagal galimybes ieškoti būdų ir galimybių dėl NVO įtraukimo į socialinių paslaugų sferą<...>“ (B6).

Kadangi Biržų rajone tokių organizacijų yra pakankamai, todėl bendradarbiavimas padėtų spręsti ir opias problemas atokiose kaimų vietovėse:

„Labiau išnaudoti NVO, kurių Biržuose yra daug ir įvairių. <...> Bendradarbiauti su NVO, ypač kaimuose.“ (B1).

Atsižvelgiant į tokį informantų požiūrį, galima teigti, kad Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai yra būtinas bendradarbiavimo skatinimas įvairiais lygmenimis, kadangi tai lemia didesnę dėmesio skyrimą opioms problemoms bei jų sprendimų galimybėms. Todėl, bendradarbiaujant taip pat turi būti atsižvelgiama ir į socialinių darbuotojų (arčiausiai socialinių paslaugų gavėjų esančių) nuomonę. Kaip ir buvo išsiaiškinta anksčiau, socialiniai darbuotojai jaučiasi nuvertinami, nes nėra pakankamai atsižvelgiama į jų nuomonę. Taip pat, informantai nurodo, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai yra būtinas bendradarbiavimo skatinimas, siekiant praplėsti socialinio paslaugų sektoriaus plėtros galimybes. Dėl šios priežasties atsiskleidžia ir dar viena subkategorija: socialinių darbuotojų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus. Informantų teigimu, konsultavimasis su socialiniais darbuotojais yra būtinas, siekiant priimti teisingus sprendimus socialinių paslaugų sektoriaus plėtros klausimais:

„Būtina konsultuotis su socialinį darbą dirbančiais darbuotojais prieš priimant sprendimus dėl socialinio darbo plėtros.“ (B4).

Kaip teigia informantai, į socialinių darbuotojų nuomonę turėtų būti atsižvelgiama dėl to, jog socialiniai darbuotojai yra arčiausiai tikslinės auditorijos (socialinių paslaugų gavėjų), todėl jie gali pateikti patirtimi paremtas pastabas, išskirti problemas bei esančius poreikius socialinių paslaugų srityje:

„Priimant sprendimus, būtina konsultuotis su socialiniais darbuotojais dirbančiais toje srityje <...>.“ (B4);

„<...> labiau atsižvelgti į tiesiogiai su klientais dirbančių darbuotojų nuomonę ir išsakomas pastabas.“ (B3).

Galima teigti, jog glaudesnis bendradarbiavimas bei atsižvelgimas į socialinių darbuotojų nuomonę gali itin padėti valdžios organams priimti veiksmingesnius sprendimus, kuriais būtų efektyviau sprendžiamos šiuo metu dominuojančios Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros problemos, iš kurių viena taip pat yra ir nepakankami deinstitutionalizacijos procesai. Todėl atsiskleidžia paskutinė subkategorija – deinstitutionalizacijos skatinimas. Kaip teigia informantas, deinstitutionalizacija turi vykti nuoširdžiai, siekiant veiksmingų pertvarkos procesų:

„Pertvarką ir plėtrą vykdyti ne kaip primestą iš ministerijos, bet nuoširdžiai, siekiant padėti šių paslaugų gavėjams <...>“ (B3).

Informantai akcentuoja, jog šiuo metu yra būtina įkurti bendruomeninius namus:

„Įkurti grupinio gyvenimo namus <...>“ (B1);

„Kuo skubesnė bendruomeninių vaikų globos namų statyba.“ (B4).

Bendruomeniniai namai yra būtini spartinti deinstitutionalizacijos procesams, o taip pat dėl to, kad šiuo metu paklausa yra ženkliai didesnė už pasiūlą:

„Labai svarbu, kad kuo greičiau būtų pastatyti bendruomeniniai vaikų globos namai, nes šiuo metu esančiuose bendruomeniniuose vaikų globos namuose gyvena 8 vaikai, o poreikis yra žymiai didesnis.“ (B4).

Apibendrinant, pusiau struktūruoto interviu analizė atskleidė ne tik Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros padėtį, problemas ir jų sprendimo būdus, tačiau taip pat ir Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidas, kurias apibūdina tokios subkategorijos kaip užtikrinamos paslaugos, vykdoma deinstitutionalizacija ir teikiamas valdžios pagalba. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymiai atsiskleidžia žmogiškaisiais ištekliais, paslaugų kiekybe bei kokybe, stebėjimu bei kontrole ir sklandžia komunikacija. Tačiau taip pat, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai itin trukdo išskirti pagrindiniai barjerai: silpnas tarpinstitucinis

bendradarbiavimas, socialinių darbuotojų nusivylimai, žmogiškųjų išteklių trūkumas, nepakankama paslaugų kiekybė, finansavimas bei deinstitutionalizacija. Paaiškėjo, jog šioms problemoms spręsti yra būtinas valdžios paramos didinimas, bendradarbiavimo skatinimas, socialinių darbuotojų į sprendimų priėmimo procesus įtraukimas, deinstitutionalizacijos spartinimas bei valdžios paramos didinimas.

3.3. Socialinių paslaugų plėtros Biržų rajone SSGG analizė

Pusiau struktūruoto interviu suteikti duomenys taip pat leido atlikti SSGG (angl. *SWOT*) analizė, kuria buvo išryškunami Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus ir jo plėtros stiprybės, silpnybės, grėsmės bei galimybės. SSGG pateiktoje matricoje (žr. 3 lent.) išryškėjo, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius pasižymi gausiu skaičiumi stiprybių bei plačiomis galimybėmis. Tačiau pastebėtina ir tai, jog šis sektorius taip pat pasižymi gausiu skaičiumi silpnybių bei grėsmių. Todėl galima daryti išvadą, jog šis Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius yra itin jautrus, o siekiant veiksmingos plėtros, turi būti skiriamas itin didelis dėmesys silpnybėms, siekiant sumažinti grėsmių rizikai.

Stiprybės. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus stiprybėmis išskirti: žmogiškieji ištekliai, pakankamai veikiančių NVO, gerėjantis teikiamų paslaugų kokybė, didėjantis teikiamų paslaugų spektras, mažos laukiančiųjų eilės, vykdomas stebėjimas ir kontrolė, gerėjanti komunikacija ir informavimas. Žmogiškieji ištekliai išskirti dėl to, jog bendrai šiuo metu Biržų rajonas yra itin pasižymintis optimaliu budinčių globotojų skaičiumi. Biržų rajono savivaldybės socialinių paslaugų plane (2020) pažymima, jog yra įdarbinti 6 budintys darbuotojai, kurie gali priimti 15 vaikų laikinai globai, o taip pat teikti atokvėpio paslaugas tiek socialiniams globėjams, tiek šeimynoms. Lyginant VVTAJT (2020) pateiktus duomenis, galima teigti, jog Biržų rajonas šių darbuotojų skaičiumi yra vienas iš pirmaujančių, kadangi kaip teikė U. Korsakokovaitė ir R. Lankininkaitė (2020) budinčių globotojų kai kuriose savivaldybėse apskritai nėra, todėl yra itin juntamas budinčių globotojų skaičius, o tai trukdo ir aktyviems deinstitutionalizacijos procesams.

Antroji išskirta stiprybė yra Biržų rajone veikiančios nevyriausybines organizacijos. Kokybiniais tyrimo duomenimis tapo aišku, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai didelę įtaką gali daryti NVO, todėl atsižvelgiant į tai, jog šiame rajone yra pakankamai veikiančių NVO (6) yra būtina skatinti bendradarbiavimą, kadangi tai atveria papildomas sektoriaus plėtros galimybes. Tai atskleidžiama ir Biržų rajono savivaldybės socialinių paslaugų plane (2020), kuriame nurodoma, jog socialinės paskirties įstaigos bei nevyriausybines organizacijos veikia įvairiose seniūnijose: Biržų miesto, Vabalninko, Pačkriaukštės, Papilio, Parovėjos, Nemunėlio Radviliškio, Šivėnos bei Pabiržės.

Todėl NVO ir kitų socialines paslaugas teikiančių įstaigų bendradarbiavimas atveria plačias galimybes Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai.

3 lentelė. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros SSGG analizė

STIPRYBĖS	SILPNYBĖS
<ul style="list-style-type: none"> ○ Žmogiškieji ištekliai ○ Pakankamas skaičius veikiančių NVO ○ Didėjantis teikiamų paslaugų spektras ○ Gerėjanti teikiamų paslaugų kokybė ○ Mažos laukiančiųjų eilės ○ Vykdomas stebėjimas ir kontrolė ○ Gerėjanti komunikacija ir informavimas 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas ○ Nepakankamai vertinamas darbuotojų darbas ○ Žmogiškųjų išteklių trūkumas kaimo vietovėse ○ Nepakankama paslaugų kiekybė ○ Trūkstamas finansavimas ○ Atokumas nuo Lietuvos didmiesčių ○ Nepakankamai spartūs deinstitutionalizacijos procesai ○ Covid-19 pandeminė situacija
GALIMYBĖS	GRĖSMĖS
<ul style="list-style-type: none"> ○ Gerėjantis asmenų, gaunančių socialines paslaugas, skaičius ○ Didėjantis investavimas į žmogiškuosius išteklius ○ Socialinių ir bendruomeninių verslų plėtra bei steigimas ○ Pirmaujantis rajonas Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje ○ Didėjanti savivaldybės finansinė parama ○ Veiksmingai vykdoma socialinių paslaugų sektoriaus plėtra 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Socialinių problemų aštrėjimas ○ Prastėjanti teikiamų socialinių paslaugų kokybė ○ Prastėjantis prieinamumas prie socialinių paslaugų ○ Didėjantis socialiai pažeidžiamų gyventojų skaičius ○ Žmogiškųjų išteklių mažėjimas ○ Prastai vykdoma deinstitutionalizacija ○ Išlaidų augimas ○ Trūkstamas finansavimas ○ Toliau mažėjantis teritorijos konkurencingumas

Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus stiprybėmis taip pat išskirtas didėjantis teikiamų paslaugų spektras bei gerėjanti teikiamų paslaugų kokybė. Kokybiniai duomenys atskleidė, jog socialinės paslaugos Biržų rajone yra nuolatos plečiamos ir tampa modernesnės. Biržų rajono savivaldybės 2021-2023 metų strateginiame veiklos plane (2021) Biržų rajono gyventojams socialinės paslaugos yra teigiamos viešųjų, biudžetinių įstaigų ir NVO. Pusiaus struktūruoto interviu kokybiniai duomenys atskleidė, jog Biržų rajono savivaldybė stengiasi neatsilikti nuo kitų pirmaujančių rajonų socialinių paslaugų sektoriuje, todėl yra stengiamasi maksimaliai plėsti paslaugų spektrą bei kiekybę. Dėl šios priežasties išskirta dar viena stiprybė – mažos laukiančiųjų eilės. Kokybiniai duomenys atskleidė, jog Biržų rajone yra patenkinamos beveik visų, norinčių gauti socialines paslaugas, poreikiai. Taip pat, viena iš stiprybių buvo išskirta sklandi komunikacija ir informuotumas. Dėl šios priežasties žmonės tapo labiau

informuoti apie jiems galimą teikti pagalbą bei pradėjo aktyviau dėl jos kreiptis (taigi, veiksmingiau sprendžiamos ir socialinės problemos.

Nepaisant to, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus stiprybėmis yra išskirta nuolatinė vykdoma kontrolė bei stebėjimas. Galima teigti, jog šie veiksniai yra būtini, siekiant vykdyti veiksmingą Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Informantų suteikti duomenys atskleidė, jog kiekvienai metais yra tvirtinamas socialinių paslaugų planas bei analizuojami socialinių paslaugų sektoriaus pokyčiai. Todėl galima teigti, jog tai yra viena iš Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus stiprybių, kadangi Biržų rajono savivaldybė skiria dėmesį bei vykdo socialinių paslaugų sektoriaus kontrolę. Šią stiprybę atskleidžia ir tai, jog vykdomi globos centrų patikros procesai skatina nuolatinį tobulėjimą, o praeitų metų patikros rezultatai atskleidė, jog biržų rajone veikiantys globos centrai yra vieni iš pirmaujančių Lietuvoje pagal budinčių globėjų skaičių, teikiamas paslaugas, sukurtą tinkamą aplinką ir kt.

Galimybės. SSGG analizėje išskirtos stiprybės lemia ir Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai atsiveriančias galimybes. Galimybėmis buvo išskirtas: gerėjantis asmenų, gaunančių socialines paslaugas, skaičius, didėjantis investavimas į žmogiškuosius išteklius, socialinių ir bendruomeninių verslų plėtra bei steigimas, pirmaujantis rajonas Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje, didėjanti savivaldybės finansinė parama, veiksmingai vykdoma socialinių paslaugų sektoriaus plėtra. Ir toliau gerėjanti komunikacija, informuotumas, plečiamas paslaugų spektras, jų kiekybė, didėjantys žmogiškieji išteklių taip pat lemia ir gerėjantį Biržų rajono gyventojų, gaunančių socialines paslaugas, skaičius. Ne tik geresnis informuotumas, tačiau teikiamos paslaugos lems didesnę skaičių gaunančių socialines paslaugas žmonių, todėl, galima teigti, jog ši galimybė atveria veiksmingesnius Biržų rajono visuomenės socialinių problemų sprendimo būdus.

Aktyviai sprendžiamos socialinės problemos Biržų rajoną formuos kaip patrauklesnę vietą, todėl stiprybės suteikia galimybes aktyvesnei verslų, bei socialines paslaugas teikiančių verslų plėtrai. Dėl šios priežasties sudaromos sąlygos ir Biržų rajono savivaldybės biudžeto didėjimui (didesnis dirbančių, iš kitų miestų atvykusių, gyventojų skaičius, verslo sektoriaus plėtra ir kt.). Taigi, ateities perspektyvoje sudaromos galimybės ir savivaldybės teikiamos paramos Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriui didinimas, kuris leis ne tik gerinti teikiamas socialines paslaugas bei jų infrastruktūrą, tačiau taip pat daugiau investuoti į darbuotojus, dirbančius socialinių paslaugų sektoriuje. Didėjančios investicijos į žmogiškuosius išteklius taip pat leis formuoti aukštos kvalifikacijos specialistų pasiūlą, todėl dar veiksmingiau gerės ne tik socialinių paslaugų kokybė, tačiau ir kiekybė. Galiausiai, aktyviai sprendžiant socialines problemas mažės ir socialiai pažeidžiamų asmenų skaičius, didės rajono

patrauklumas, todėl bus sudarytos sąlygos ir sparčiai Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrai. Būtent tai lems ne tik itin veiksmingai vykdomą Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrą, tačiau ir pirmaujančias pozicijas bendrame Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje.

Silpnybės. Tačiau minėtosios galimybės gali būti itin neigiamos veikiamos silpnybių, kurių buvo išskirtas taip pat gan didelis skaičius. Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus silpnybėmis, trukdančioms sektoriaus plėtrai yra: nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, nepakankamai vertinamas darbuotojų darbas, žmogiškųjų išteklių trūkumas kaimo vietovėse, nepakankama paslaugų kiekybė, trūkstamas finansavimas, rajono atokumas nuo Lietuvos didžiųjų miestų, nepakankamai spartūs deinstitucionalizacijos procesai ir, galiausiai, Covid-19 pandeminė situacija, kelianti dar didesnius iššūkius Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriui ir jo plėtrai.

Viena iš pagrindinių Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros silpnybių yra tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Interviu suteikti kokybiniai duomenys atskleidė, jog beveik visi informantai pastebi tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoką ir dėl to prasčiau vykdomą Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrą. Kaip teigė I. Jurkonienė ir R. Karčiauskienė (2016) tarpinstitucinio bendradarbiavimo problema itin išryškėja visuose Lietuvos sektoriuose, todėl Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius nėra išimtis. Dėl nepakankamo bendradarbiavimo įvairiais lygmenimis, Biržų rajono socialinio paslaugų sektorius gali prasčiau vykdyti plėtrą bei socialinių paslaugų koordinavimą. Interviu suteikti kokybiniai duomenys atskleidė, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas yra opi Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus problema, neigiamai veikianti ir šio sektoriaus koordinavimą, todėl be bendradarbiavimo net ir turint užtekčius išteklius (finansinius ir žmogiškuosius), socialinių paslaugų sektoriaus plėtra gali būti vykdoma netikslingai.

Kita silpnybė, kurią atskleidė kokybiniai duomenys, yra nepakankamai vertinamas darbuotojų (ypač socialinių darbuotojų) darbas. Ši aspektas atsiskleidė dviem aspektais: per mažus atlyginimus bei neatsižvelgimą į darbuotojų nuomonę priimant sprendimus. Galima teigti, jog dėl gaunamo atlygio bei didelių atsakomybių socialiniai darbuotojai junta visuomenėje tvyrančią nelygybę. Tai patvirtina E. Stasiūnaitienė ir S. Mažeikaitė (2015), teigiančios, jog socialinio darbo srityje dirbantys asmenys jaučiasi nuvertinami kitų profesijų atstovų bei junta itin mažą šios profesijos įvaizdį. Kaip teigia B. Švedaitė-Sakalauskė, L. Gvaldaitė ir J. Buzaitytė-Kašalynienė (2014) itin menkas socialinio darbo finansavimas, maži darbuotojų atlyginimai formuoja ne tik skurdesnę socialinių paslaugų pasiūlą kokybės ir kiekybės atžvilgiu, tačiau taip pat mažina socialinio darbo patrauklumą visuomenėje. Atsižvelgiant į tai, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje atsiskleidžia dar viena silpnybė – žmogiškųjų išteklių trūkumas. Socialinį darbą dirbantiems žmonėms yra keliamos itin didelės atsakomybės, kurias daugelis šioje srityje

dirbančių specialistų laiko neproporcingomis gaunamam atlygiui. Prastėjant šios srities darbo įvaizdžiai rinkoje, yra sunkiau rasti ne tik tinkamos kvalifikacijos darbuotojų, tačiau ir pakankamo skaičiaus žmogiškųjų išteklių apskritai.

Ši silpnybė Biržų rajone itin atsiskleidžia kaimiškose vietovėse, kadangi interviu suteikti kokybiniai tyrimo duomenys parodė, jog problemiščiausia socialinių paslaugų Biržų rajone sritis yra socialinių paslaugų teikimas atokiose kaimo vietovėse gyvenantiems žmonėms. Dėl šios priežasties išryškėja ir dar viena Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus silpnybė – nepakankama paslaugų kiekybė. Nors kiekybiniu ir kokybiniu atžvilgiu teikiamų socialinių paslaugų padėtis Biržų rajone gerėja, vis dėl to daug sunkiau suteikiamos paslaugos nuo Biržų miesto nutolusiose vietose. Galima teigti, jog šios silpnybės yra lemiamos vis dar trūkstamo finansavimo, dėl kurio juntamas darbuotojų trūkumas bei trūkstamų socialinių paslaugų teikimas. Finansavimo trūkumą taip pat sąlygoja ir kita silpnybė – rajono atokumas nuo didžiųjų Lietuvos miestų. Biržų rajonas yra vienas iš labiausiai nuo didžiųjų Lietuvos miestų nutolusių rajonų, dėl šios priežasties šioje teritorijoje labiau juntama emigracija (jaunimas, sulaukęs pilnametystės keliauja į didžiuosius miestus ar užsienį ir kt.), spartesni senėjimo procesai (išvykus jaunimui rajone daugiau lieka senų žmonių), todėl rajonas tampa mažiau patrauklus verslui bei žmonėms, galintiems veiksmingai didinti rajono ekonomiką.

Lemiamas šių veiksnių savivaldybės biudžetas tampa itin ribotas, todėl itin sunku veiksmingai gerinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą Biržų rajone. Dėl šios priežasties taip pat yra lemiamas ir kita kokybinių duomenų atskleista silpnybė – nepakankamai spartūs deinstitutionalizacijos procesai. 2014-2020 metų Socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūros modernizavimo ir plėtros veiksmų plane (2015) buvo nurodyta, jog institucinė globa iki 2020 metų turi būti pakeista bendruomeniniais namais, tačiau Biržų rajone ši užduotis vis dar nėra įgyvendinta. Informantų suteikti kokybiniai duomenys atskleidė, jog šiuo metu bendruomeninių namų itin stinga, o paklausa yra ženkliai didesnė už pasiūlą. Nors bendruomeniniai namai Biržų rajone turėjo atsirasti dar iki 2020 metų, šiuo metu numatoma, jog statybos užtruks iki 2023 metų, tad galima teigti, jog tai itin neigiamai veikia Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą.

Svarbu akcentuoti ir tai, jog visas šias silpnybes dar labiau sustiprina Covid-19 pandeminė situacija. Informantų suteikti kokybiniai duomenys atskleidė, jog Covid-19 pandemija itin apsunkina Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje vykstančius procesus. Tai taip pat patvirtinama ir Biržų rajono savivaldybės 2020 m. socialinių paslaugų plane (2020), kuriame akcentuojama, jog Covid-19 pandeminė situacija yra viena iš didžiausių problemų, trukdanti užtikrinti pilnavertiškas bei kokybiškas paslaugas Biržų rajono gyventojams. Nepaisant to, jog dėl Covid-19 pandemijos prarėtėjo darbuotojų

skaičius (dėl susirgimų ir saviizoliacijos), tačiau taip pat pasidarė sudėtingesni socialinių paslaugų teikimo procesai (kuriuose tapo būtina imtis visų papildomų atsargumo priemonių, siekiant užkirsti Covid-19 infekcijos plitimą). Galima teigti, jog šiuo metu Covid-19 pandemine situaciją yra viena iš didžiausių ne tik Biržų rajono, tačiau ir visos Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros silpnųjų, lemiančių didesnę grėsmių riziką.

Grėsmės. Atsižvelgiant į Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus silpnynes buvo išskirtos 8 grėsmės: socialinių problemų aštrėjimas, prastėjanti teikiamų socialinių paslaugų kokybė bei prieinamumas, didėjantis socialiai pažeidžiamų gyventojų skaičius, žmoniškųjų išteklių mažėjimas, prastai vykdoma deinstitucionalizacija, išlaidų augimas bei trūkstamas finansavimas, toliau mažėjantis teritorijos konkurencingumas. Kaip ir buvo minėta anksčiau silpnybės lemia tam tikrą kylančių grėsmių riziką, tačiau Covid-19 pandemine situacija tai dar labiau sustiprina.

Dėl Covid-19 pandemijos itin opėja ir įsisenėjusios Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus problemos, todėl atsiranda grėsmė dar didesniai žmoniškųjų išteklių mažėjimui, kuris taip pat gali lemti ir socialinių paslaugų kokybę bei kiekybę. Šios grėsmės taip pat gali sąlygoti ir socialinių problemų aštrėjimą, kadangi vangiai teikiamos socialinės paslaugos gali didinti socialiai pažeidžiamų asmenų skaičių, o dėl šios priežasties gali didėti ir Biržų rajono savivaldybės biudžeto išlaidos (skiriamos socialinėms pašalpoms ir kt.). Dėl šios priežasties gali būti lemiamas ir mažėjantis socialinių paslaugų sektoriaus finansavimas, kadangi dėl mažėjančio biudžeto savivaldybė gali tapti nepajėgi pakankamai finansuoti socialinių paslaugų sektorių, siekiant veiksmingo jo veikimo. Dėl mažėjančio finansavimo gali dar labiau opėti ir taip vėluojantys deinstitucionalizacijos procesai, o tai gali itin pakenkti ne tik Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriui, tačiau ir teritorijos konkurencingumui. Atsižvelgiant į tai, Biržų rajono savivaldybė bei socialinių paslaugų sektoriuje veikiantys subjektai turi skirti itin didelį dėmesį bendradarbiavimui bei tinkamų priemonių užtikrinimui, siekiant didinti socialinių paslaugų sektoriaus finansavimą. Tinkamai nesiimant šių priemonių, kyla grėsmė, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtra gali tapti viena iš prasčiausiai vystomų Lietuvos kontekste.

Apibendrinant, kokybinio tyrimo duomenys bei papildomi informaciniai šaltiniai leido atlikti SSGG analizę, kuri atskleidė, jog nors Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius turi ne mažai stiprybių, kurios gali lemti galimybes, sektoriuje taip pat išvelgiamas itin platus spektras silpnųjų, galinčių lemti itin didelę grėsmių riziką. Biržų rajono stipriosiomis pusėmis buvo išskirti šie veiksniai: žmoniškieji ištekliai, pakankamas skaičius NVO, didėjantis teikiamų paslaugų spektras, gerėjanti teikiamų paslaugų kokybė, mažėjančios laukiančiųjų eilės, vykdomas stebėjimas ir kontrolė, gerėjanti komunikacija ir informavimas. Šios stiprybes lemia šias galimybes: gerėjanti asmenų, gaunančių socialines paslaugas,

skaičių, didėjantį investavimą į žmogiškuosius išteklius, socialinių ir bendruomeninių verslų steigimą bei plėtrą, sklandžiai vykdomus socialinių paslaugų plėtros procesus bei rajono pirmaujančias pozicijas Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje. Tačiau nepaisant stiprybių, Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius taip pat pasižymi plačiu spektru silpnybių: nepakankamu tarpinstituciniu bendradarbiavimu, nepakankamai vertinamu darbuotojų darbu, žmogiškųjų išteklių trūkumu (ypač kaimo vietovėse), nepakankama paslaugų kiekybe, trūkstamu finansavimu, rajono atokumu nuo didmiesčių, nepakankamai sparčiais deinstitutionalizacijos procesai bei Covid-19 pandemine situacija. Dėl šios priežasties atsiskleidžia tokios grėsmės kaip: socialiniu problemų aštrėjimas, prastėjanti teikiamų socialinių paslaugų kokybė bei prieinamumas, didėjantis socialiniai pažeidžiamų gyventojų skaičius, didelis žmogiškųjų išteklių stygius, išlaidų augimas, trūkstamas finansavimas, prastai vykdomi deinstitutionalizacijos procesai bei toliau mažėjantis teritorijos konkurencingumas. SSGG analizės rezultatai atskleidė, jog nors Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtra yra nuolatos gerėjanti, tačiau šis sektorius vis dar turi daug neišnaudoto potencialo, ypač atsižvelgiant į tai, jog šiuo metu socialiniam paslaugų sektoriui didelius iššūkius lemia ir Covid-19 pandemine situacija.

3.4. Tyrimo apibendrinimas

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, jog tyrimas leido atskleisti ne tik Biržų rajono, tačiau ir Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus problematiką bei esančias plėtros galimybes, siekiant tobulinti socialinių paslaugų sektorių. Pusiau struktūruotame interviu buvo išskirtos šios pagrindinės kategorijos, susijusios su socialinių paslaugų plėtra: *Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtros užtikrinimo prielaidos, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros požymiai, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros barjerai, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus sėkmingos plėtros užtikrinimo veiksniai.*

Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, jog šiuo metu Lietuvos socialinių paslaugų sektorius yra vienas iš labiausiai pritraukiančių diskusijas objektas. Kokybiniai duomenys atskleidė, jog šiuo metu socialinių paslaugų sektoriui yra skiriamas itin didelis dėmesys, todėl auga ir sektoriaus plėtra: didėja paslaugų pasiūla, spektras bei kokybė. Dėl šios priežasties veiksmingai sprendžiamos opios problemos, kadangi didėjanti paslaugų pasiūla mažina klientų laukimo eiles, didina suteikiamų paslaugų kokybę. Taip pat, spartėjančius socialinių paslaugų sektoriaus plėtros procesus atskleidžia ir sparčiau vykdomi deinstitutionalizacijos procesai, o svarbiausias to rezultatas – institucinė globa sparčiai keičiama bendruomeninėmis paslaugomis: bendruomeniniais namais, globa šeimose, šeimynose ir kt. Remiantis tyrimo duomenimis, socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai bei deinstitutionalizacinių procesų

veiksmingumui vis didesnę reikšmę turi nevyriausybinių organizacijų, kurios gali padėti užtikrinti paslaugų kiekybę bei kokybę. Todėl, galima teigti, jog pagrindinės prielaidos, užtikrinančios Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą yra paslaugų užtikrinimas, vykdoma deinstitucionalizacija bei organizacinė aplinka. Informantų suteikti atsakymai leidžia daryti išvadą, jog šiuo metu socialinių paslaugų sektorius yra vertinamas pakankamai gerai ir yra sparčiai besiplečiantis, tačiau to metu yra itin sudėtingas bei reikalaujantis nuolatinių investicijų.

Analizuojant Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą buvo pastebėta, jog socialinių paslaugų sektorius Biržų rajone taip pat yra plėtojamas. Biržų rajono plėtros veiksmingumas atsiskleidžia tuo, jog socialinių paslaugų teikimo srityse yra pakankamas skaičius žmogiškųjų išteklių. Konkrečiau, Biržų rajonas pasižymi nemažu skaičiumi budinčių globotojų, todėl čia yra vykdoma sėkminga budinčių globėjų veikla. Galima teigti, jog tai yra vienas iš Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus pranašumų, kadangi iki šiol skirtingose Lietuvos savivaldybėse yra juntamas itin didelis budinčių globotojų trūkumas, o tai lėtina deinstitucionalizacijos procesus, taigi – apsunkina ir socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Svarbu akcentuoti ir tai, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą atskleidžia vis veiksmingiau užtikrinama paslaugų kokybė bei kiekybė. Tai patvirtina faktai, jog Biržų rajone yra itin mažos paslaugų laukiančių klientų eilės, kiekvienais metais atsirandančios naujos socialinės paslaugos, didėjanti paslaugų kokybė. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog siekiant užtikrinti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą, yra skiriamas pakankamas dėmesys socialinių paslaugų sektoriaus stebėjimui bei kontrolei, kadangi kiekvienais metais yra analizuojami socialinių paslaugų sektoriaus pokyčiai, o taip pat atliekamos reguliarios patikros socialinių paslaugų įstaigose, pavyzdžiui, globos centruose. Tokia kontrolė taip pat skatina socialinių paslaugų įstaigas veiksmingiau teikti paslaugas. Tai atskleidžia ir tokie pasiekimai, jog Biržų rajono globos centrai pasižymėjo kone geriausiais rezultatais pagal dirbančių budinčių darbuotojų skaičių, teikiamas paslaugas, sukurtą aplinką ir kt. Todėl galima teigti, jog Biržų rajono socialinių paslaugų plėtros požymius apibūdina žmogiškieji ištekliai, paslaugų kiekybė, kokybė, stebėjimas, kontrolė bei sklandi komunikacija.

Tačiau pusiau struktūruotas interviu taip pat atskleidė, jog Biržų rajonas turi dar daug neišnaudoto potencialo, galinčio spartinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtros procesus. Šiuo metu, vienas iš probleminių aspektų, trukdančių Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai, yra silpnas tarpinstitucinis bendradarbiavimas. I. Jurkonienės ir R. Karčiauskienės (2016) tyrimo rezultatai atskleidė, jog tarpinstitucinio bendradarbiavimo stoka yra visuotinė Lietuvos problema. Tai atliepė ir tiriamųjų pasisakymai, kadangi dėl bendradarbiavimo yra menkiau sprendžiamos Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus problemos, ko pasėkoje – lėtėja ir šio sektoriaus plėtra. Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė,

jog viena iš Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros problemų yra didėjantys darbuotojų nusivylimai, kuriuos lemia per mažas dėmesys socialiniams darbuotojams, per maži atlyginimas, didelis darbo krūvis bei neatsižvelgimas į socialinių darbuotojų nuomonę. Galima teigti, jog dėl šių priežasčių mažėja socialinio darbo patrauklumas, todėl ateities perspektyvoje ši problematika gali dar labiau opėti dėl mažėjančios socialinio darbo patrauklumo, nepritraukiamų naujų žmogiškųjų išteklių bei esamų darbuotojų motyvacijos stokos. Tačiau, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriuje žmogiškųjų išteklių stygius yra juntamas ir dabar, kadangi itin trūksta darbo jėgos teikiant socialines paslaugas atokiose kaimo vietovėse. Dėl šios priežasties atsiskleidžia ir dar viena Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrai trukdanti problema – neužtikrinamos socialinės paslaugos atokiose kaimo vietovėse. Kaip teigė M. Marcinkevičiūtė (2007) ši problema Lietuvoje yra įsisenėjusi, todėl yra būtina atsižvelgti į šią socialinių paslaugų subkategoriją, siekiant veiksmingiau spręsti ne tik Biržų rajono, tačiau ir visos Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus problemas. Tačiau kokybinis tyrimas atskleidė ir tai, jog socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai iššūkius kelia ir vis dar nepakankami deinstitutionalizacijos procesai, kadangi nors institucinės globos pertvarka turėjo baigtis dar 2020 metais, iki šiol nėra pakankamai bendruomeninių namų, todėl, galima teigti, jog nėra decentralizuota institucinė globa. Analizuojant veiksnius, darančius neigiamą įtaką Biržų rajono socialinių paslaugų plėtrai, darytina išvada, jog šias problemas sąlygoja vis dar menkas gaunamas finansavimas, dėl kurios stringa ne tik deinstitutionalizacijos procesai, tačiau taip pat trūksta žmogiškųjų išteklių, ko pasėkoje juntamas ir tam tikrų socialinių paslaugų stygius.

Analizuojant probleminius aspektus, trukdančius veiksmingai Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai, akivaizdu, jog yra būtina didinti valdžios paramą, siekiant užtikrinti tiek žmogiškuosius išteklius, tiek pakankamas teikiamas socialines paslaugas. Taip pat, tapo aišku, jog šiuo metu yra atsiliekiama nuo deinstitutionalizacijos įvykdymo terminų, todėl yra būtina spartinti deinstitutionalizaciją, skatinti bendradarbiavimą, o siekiant didinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą bei gerinti teikiamų paslaugų teikimo organizavimą, yra būtina įtraukti socialinius darbuotojus į sprendimo priėmimo procesus, kadangi jie tiesiogiai susiduria su klientais, kuriems šios paslaugos yra reikalingos.

Remiantis atlikto pusiau struktūruoto interviu analizės rezultatai, SSGG analizė atskleidė, kad šiuo metu Biržų rajono socialinio paslaugų sektoriaus stiprybės gali suteikti tokias plėtros galimybes: gerėjantį asmenų, gaunančių socialines paslaugas, skaičių, didėjantį investavimą į žmogiškuosius išteklius, socialinių bendruomeninių verslų pritraukimą bei plėtrą, tapimą pirmaujančiu rajonu Lietuvos

socialinių paslaugų sektoriuje, didėjančią savivaldybės finansinę paramą bei veiksmingai vykdomą socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą.

Tačiau pusiau struktūruoto interviu analizės rezultatai taip pat atskleidė ir platų spektrą Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus silpnybių, kurios gali lemti socialinių problemų aštrėjimą, prastėjančią teikiamų socialinių paslaugų kokybę, prastėjančią prie socialinių paslaugų prieinamumą, didėjančią socialiai pažeidžiamų gyventojų skaičių, žmogiškųjų išteklių mažėjimą, prastai vykdomus deinstitucionalizacijos procesus, išlaidų augimą, trūkstamą finansavimą bei toliau mažėjančią teritorijos konkurencingumą.

Apibendrinant, galima teigti, jog tyrimas atskleidė sparčiai besiplečiantį tiek Biržų rajono, tiek visos Lietuvos socialinių paslaugų sektorių. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva yra posovietinė šalis, sąlyginai nesenai tapusi Europos Sąjungos nare, šiuo metu socialinių paslaugų sektorius yra itin pasikeitęs bei nuolatos tobulėjantis. Vis dėlto, nors įvairūs aspektai atskleidžia vis sparčiau vykdomą socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą, vis dar pastebima daug spragų, trukdančių veiksmingai socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai. Išskirtinis dėmesys šiam sektoriui turi būti skiriamas ir dėl to, jog šiuo metu esanti Covid-19 pandemija dar labiau apsunkino socialinių paslaugų teikimą, taigi, juntami naujai kylantys iššūkiai socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai. Dėl šios priežasties, šios problemos turi būti sprendžiamos ne tik teritoriniu, tačiau ir nacionaliniu lygmeniu, kadangi socialinių paslaugų sektorius yra pagrindinė priemonė, padedanti spręsti opias Lietuvos visuomenėje įsisenėjusias socialines problemas.

IŠVADOS

1. Teorinė bei dokumentų analizė atskleidė, kad socialinių paslaugų sektorius pasižymi itin dideliu jautrumu, o socialinių paslaugų organizavimas apima itin didelį spektrą sudėtingų elementų bei procesų. Lietuvos už socialinių paslaugų organizavimą yra atsakingi trys pagrindiniai subjektai: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Socialinių paslaugų priežiūros departamentas bei Lietuvos savivaldybės. Socialinių paslaugų ir darbo ministerija atsakinga už: socialinių paslaugų būklės šalyje vertinimą, analizavimą ir siūlymų savivaldybėms teikimą, socialinių paslaugų projektų bei programų įgyvendinimą, paslaugų įstaigų reorganizavimą, likvidumą ir kt. Socialinių paslaugų ir priežiūros departamentas atsakingas už: socialinių paslaugų vertinimą, kontrolę ir priežiūrą. Tačiau sudėtingiausi socialinių paslaugų organizavimo procesai tenka savivaldybėms, kurios: organizuoja asmens ar šeimos socialinių paslaugų nustatymą, vertina asmens ar šeimos finansines galimybes atsiskaityti už teikiamas paslaugas, nustato paslaugų kainos dydį, skiria socialines paslaugas pagal nustatytą asmens ar šeimos socialinių paslaugų poreikį, perka socialines paslaugas savo teritorijos gyventojams, perduoda savivaldybėms priklausančias patalpas socialinių paslaugų įstaigoms panaudos pagrindais.

2. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai sietini su teritoriniu susiskirstymu. Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modeliai yra sąlygojami kiekvienos šalies kultūros, tradicijų, ekonominės padėties, politinės sistemos. Todėl pagal šiuos parametrus kiekviena pasaulio šalis pasirenka sau tinkamiausią plėtros modelį, siekiant veiksmingiausios socialinių paslaugų sektoriaus plėtros bei socialinių paslaugų prieinamumo visuomenei užtikrinimo. Europos Sąjungos šalyse nėra vieno vyraujančio modelio, naudojama tam tikra skirtingų modelių kombinacija. Kiekviena valstybė formuoja savitą modelį, pritaikant skirtingus elementus iš atskirų pasaulyje vyraujančių socialinių paslaugų sektoriaus plėtros modelių. Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus plėtroje vyrauja kooperatyvumo, užimtumo bei atlygintinų paslaugų modeliai. Tačiau būtina atsižvelgti į tai, jog Lietuvos yra posovietinė šalis, ir, skirtingai, nei Vakarų šalyse, socialinių paslaugų plėtra yra vis dar nepakankama, todėl Lietuva turėtų atsižvelgti į vis dar neišnaudotą potencialą bei ateityje neatmesti galimybės įdiegti kitų modelių elementus.

3. Pusiau struktūruotas interviu atskleidė Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus valdymo ir plėtros ypatumus:

- socialinių paslaugų sektorius yra nuolatos besiplečiantis. Pagrindiniai požymiai, atspindintys rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą: žmogiškieji ištekliai, paslaugų kiekybė ir kokybė, stebėjimas ir kontrolė, sklandi komunikacija.

- socialinių paslaugų sektoriuje didėja teikiamų paslaugų spektras, mažėja klientų eilės, diegiamos inovacijos ir kt. Tačiau plėtrai trukdo: silpnas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, socialinių darbuotojų nusivylimai, žmogiškųjų išteklių trūkumas, nepakankama paslaugų kiekybė, finansavimas bei deinstitucionalizacijos procesai.

- Ryškiausia plėtros problematika išryškėja finansavimo ir žmogiškųjų išteklių kontekste, kadangi spartesnei ir veiksmingesnei Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai trūksta finansavimo, o tai lemia ir darbuotojų trūkumą, dėl kurio kenčia teikiamų socialinių paslaugų kokybė bei kiekybė. Pasigendama bendradarbiavimo įvairiais lygmenimis: ugdymo įstaigų, savivaldybės administracijos, socialinių paslaugų įstaigų, seniūnijų.

- Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus stiprybės: žmogiškieji ištekliai, veikiančios NVO, didėjantis teikiamų socialinių paslaugų spektras, aktyviai vykdomas stebėjimas bei kontrolė, gerėjanti komunikacija ir informavimas.

- Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus silpnybės: nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas, menkai vertinamas darbuotojų darbas, itin didelis žmogiškųjų išteklių trūkumas atokiose kaimo vietovėse, nepakankama paslaugų kiekybė, trūkstamas finansavimas, atokumas nuo Lietuvos didmiesčių, „stringantys“ deinstitucionalizacijos procesai bei Covid-19 pandemija.

- Svarbiausios socialinių paslaugų grėsmės sietinos su: socialinių problemų aštrėjimu, prastėjančia teikiamų socialinių paslaugų kiekybe bei kokybe, didėjančiu socialiai pažeidžiamų gyventojų skaičiumi, nevykdoma deinstitucionalizacija, išlaidų augimu, nepakankamu finansavimu bei mažėjančiu teritorijos konkurencingumu.

- Plėtros galimybės: gerėjantis asmenų, gaunančių socialines paslaugas, skaičius, didėjantis investavimas į žmogiškuosius išteklius, socialinių ir bendruomeninių verslų steigimas bei plėtra, pirmaujančios pozicijos Lietuvos socialinių paslaugų sektoriuje bei didėjantis socialinių darbuotojų prestižas.

REKOMENDACIJOS

Biržų rajono socialinių paslaugų centrui:

1. Siekiant išspręsti žmogiškųjų išteklių trūkumo bei paslaugų prieinamumo atokiose Biržų rajono kaimo vietovėse problemas, yra rekomenduojama telkti paslaugų teikimo tose vietose, kurios būtų arčiau probleminių vietovių, t.y. tų vietovių, kuriose gyventojai itin sunkia gauna arba neturi galimybės gauti reikalingas socialines paslaugas.

2. Pagal galimybes padidinti žmogiškųjų išteklių skaičių ar bent suteikti reikiamą transportą, kadangi ne vien dėl žmogiškųjų išteklių, tačiau ir nesuteikiamo darbuotojų transportavimo atokiose kaimo vietovėse gyvenantys asmenys vangiai gauna būtinas socialines paslaugas.

3. Suteikti kvalifikacijos kėlimo darbuotojams galimybes, paskirstyti darbuotojams aiškias atsakomybes, pagal galimybes didinti socialinių darbuotojų bei jų padėjėjų atlyginimus.

Biržų rajono savivaldybei:

4. Didinti socialinių paslaugų pritaikomumą, tobulinti organizavimą ir teikimą, tačiau skirti dėmesį veiksmingoms priemonėms, galinčioms į biudžetą pritraukti didesnes lėšas, siekiant skirti pakankamą finansavimą Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai: skatinti bei remti naujus Biržų rajone įsikuriančius verslus, didinti socialinių darbuotojų atlyginimus bei gerinti darbo sąlygas, siekiant kurti patrauklias darbo vietas. Tokiu būdu gali būti didinamas rajono patrauklumas bei pritraukiama potenciali darbo jėga, galinti gerinti Biržų rajono ekonominius rodiklius, mažinti emigraciją bei gyventojų senėjimą.

5. Į socialinių paslaugų sektoriuje priimamų sprendimų procesus įtraukti bent vieną socialinių darbuotojų atstovą, kuris galėtų pateikti objektyvias ir patirtimi grįstas išvalgas, pastabas, egzistuojančius poreikius bei pasiūlymus Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros gerinimui.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adomaitytė – Subačienė, I. (2015). Socialinių paslaugų kokybės standartizavimas Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 110, 64 – 65.
2. Azvedo, V., Carvalho, M., Fernandes-Costa, F., Mesquita, S., Soares, J., Teixeira, F. Ir Maia, A. (2017). Interview Transcription: conceptual issues, practical guidelines, and challenges. *Revista de Enfermagem Referencia*, 4(14), 159-168.
3. Aleknevičienė, J., Pocienė, A. ir Šupa, M. (2020). Kaip parašyti mokslinį rašto darbą? Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. Aravaci, E. D. (2018). Social Policy and the Welfare State. *Public Economics and Finance* 3: 1 - 20. doi: 10.5772/intechopen.82372.
5. Andrijauskaitė, L. (2015). Socialinių paslaugų sistema Lietuvoje viešojo valdymo modernizavimo kontekste: daktaro disertacija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
6. Bitinas, A., Guogis, A., Migun, L. ir Važgytė, G. (2010). Socialinių paslaugų administravimo tobulinimas Lietuvos savivaldybėse: Vilniaus ir Varėnos rajonų atvejų tyrimai. *Socialinis darbas*, 9(1), 18-26.
7. Biržų rajono savivaldybės 2020 m. socialinių paslaugų planas. *Biržų rajono savivaldybės taryba*, Nr. T-151.
8. Biržų miesto plėtros strategija 2016 – 2020 m. (2016). Biržai: Biržų miesto vietos veiklos grupės visuotinio narių susirinkimo protokolas, Nr. 170524/1.
9. Biržų rajono savivaldybės 2021-2023 metų strateginis veiklos planas. (2021). Biržai: Biržų rajono savivaldybės tarybos 2021 vasario 15 d. sprendimas, Nr. T-14.
10. Biržų rajono savivaldybės 2016 m. socialinių paslaugų planas. (2016). Biržai: Biržų rajono savivaldybės tarybos 2016 m. liepos 8 d. sprendimas, Nr. T-136.
11. Biržų rajono savivaldybės 2017 m. socialinių paslaugų planas. (2017). Biržai: Biržų rajono savivaldybės tarybos 2017 m. kovo 30 d. sprendimas, Nr. T-64.
12. Biržų rajono savivaldybė 2018 m. socialinių paslaugų planas. Biržai: Biržų rajono savivaldybės tarybos 2018 m. kovo 30 d. sprendimas, Nr. T-60.
13. Biržų rajono savivaldybė 2019 m. socialinių paslaugų planas. Biržai: Biržų rajono savivaldybės tarybos 2019 m. kovo 28 d. sprendimas, Nr. T-74.
14. Biržų rajono savivaldybės socialinės paramos ir sveikatos apsaugos paslaugų kokybės ir prieinamumo gerinimo programos aprašymas (2018). Biržai: Biržų rajono savivaldybės 2018-2020 metų strateginio veiklos plano 2 priedas.

15. Biržų rajono savivaldybės plėtros 2016 – 2020 m. strateginis planas. (2015). Biržai: Biržų rajono savivaldybės tarybos 2015 m. birželio 30 d. sprendimas, Nr. T-131.
16. Bada, B. P. (2017). Social Welfare Model of Rural Development. *Nepalese Journal of Development and Rural Studies*, 14, 1 – 14.
17. Dvarionas, D., Motiečienė, R., Ruškus, J., Mažeikienė, N. ir Naujanienė, R. (2014). Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. *Filosofija. Sociologija.*, 25(2), 89 – 97.
18. Dėl Biržų rajono savivaldybės 2019 m. socialinių paslaugų plano patvirtinimo. (2019). Biržai: Biržų rajono savivaldybės taryba, 2019 m. kovo 28 d, Nr. T-74.
19. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2012-10-26, Nr. 326/02.
20. Guogis, A. ir Gudelis, D. (2005). Socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybės Lietuvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 12, 77-85.
21. Gürel, E. ir Tat, M. (2017). SWOT Analysis: A Theoretical Review. *The Journal of International Social Research*, 10(51), 994 – 1006. doi: 10.17719/jisr.2017.1832.
22. Gunilla, A., Nislen, P. ir Dahlgren, M. A. (2014). Ways of Understanding Evidence-based Practice in Social Work: A Qualitative Study. *British Journal of Social Work*, 44(6), 1366 – 1383.
23. Genienė, R., ir Šumskienė, E. (2016). Stacionarios globos pertvarka Lietuvoje institucionalizmo teorijos požiūriu. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 12, 74-89.
24. Hujo, K. ir Yi, I. (2015). *Social Policy and Inclusive Development*. Geneva: United Nations Research Institute for Social Development.
25. Įsakymas dėl perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014 – 2020 metų veiksmų plano patvirtinimo. (2020). TAR, Nr. 1624.
26. Jayasooria, D. (2016). Sustainable Development Goals and Social Work: Opportunities and Challenges for Social Work Practise in Malaysia. *J. Hum. Rights Soc. Work*, 1, 19 – 29. doi: 10.1007/s41134-016-0007-y.
27. Jurkonienė, I. ir Karčiauskienė, R. (2016). Esamos tarpinstitucinio bendradarbiavimo situacijos Lietuvoje analizė. Prieiga per internetą: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2016/10/ESAMA-SITUACIJA-12.23_Naujas-1.pdf.
28. Jakubavičius, A., Leichteris, E. ir Stumbrytė, G. (2016). Socialinio verslo plėtros Lietuvoje galimybių studija. Vilnius: Lietuvos inovacijų centras. Prieiga per internetą:

https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/12778_soc_verslo_galimybiu_studija-20161209.pdf.

29. Kriisk, K., ir Minas, R. (2017). Social rights and spatial access to local services: the role of structural condition in acces to local social services in Estonia. *Social Work and Society International Online Journal*, 15(1), 1-18. Prieiga per internetą: <https://www.socwork.net/sws/article/view/503>.
30. Kvalifikacijų tyrimo ataskaita socialinių paslaugų sektoriaus profesinio standarto rengimui. (2018). Prieiga per internetą: https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/08/kvalifikaciju-tyrimo-ataskaita_socialiniu-paslaugu-PS_final.pdf.
31. Kvalifikacijų ir procesinio mokymo plėtros centro direktoriaus įsakymas „Dėl Socialinių paslaugų sektoriaus profesinio standarto patvirtinimo“ 2019-07-02, Nr. V1-135.
32. Kvist, J. (2013). The post-crisis European social model: developing or dismantling social investments? *Journal of International and Comparative Social Policy*, 29(1), 91 – 107.
33. Korsakovaitė, U., Lankininkaitė, R. (2020). *Lietuvai atsisakant vaikų namų net 16 savivaldybių neturi, kam juos patikėti*. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1194965/lietuvai-atsisakant-vaiku-namu-net-16-savivaldybiu-neturi-kam-juos-patiketi>.
34. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2006). Valstybės žinios, 17(589).
35. Lee, M., Majer, M. ir Kim, B. (2019). The Social Welfare Service Delivery System to Reinforce Sustainable Social Participation. *Social Sciences*, 8(258), 1 – 13. doi: 10.3390/socsci8090258.
36. Lombard, A. (2015). Global agenda for social work and social development: A path toward sustainable social work. *Social Work*, 50(4), 482 – 499. doi: dx.doi.org/51-3-462.
37. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl Socialinių paslaugų įstaigų infrastruktūros modernizavimo ir plėtros veiksmų plano patvirtinimo“, 2015-04-02, Nr. AI-175.
38. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2020). TAR, Nr. 17-589.
39. Motiečienė, R. (2012). Įgalinančių socialinių paslaugų konceptualizavimas socialinio darbo su šeima praktikoje. *Socialinis darbas, patirtis ir metodai*, 10(2): 193 – 207.
40. Mink – Seok, S. (2015). Convergence Models of Evaluation Systems for Social Welfare Facilities. *Journal of the Korea Convergence Society*, 6(5), 115-122. doi: 10.15207/JKCS.2015.6.5.115.

41. Mali, J. (2011). An Example of Qualitative Research in Social Work with Older People: The History of Social Work in Old People's Homes in Slovenia. *Coll. Antropol.*, 35(3), 657-664.
42. McIntosh, M. J. ir Morse, J. M. (2015). Situating and Constructing Diversity in Semi-Structured Interviews. *Global Qualitative Nursing Research*, 1 – 12. doi: 10.1177/2333393615597674.
43. Mohajan, H. K. (2018). Qualitative Research Methodology in Social Sciences and Related Subjects. *Journal of Economic Development, Environment and People*, 7(1), 23 – 48. doi: 10.26458/jedeo.v7i1.571.
44. Marcinkevičiūtė, L. ir Petrauskienė, R. (2007). Socialinių paslaugų teikimo tobulinimo aktualijos kaimiškose seniūnijose. *Viešoji politika ir administravimas*, 21, 28-37.
45. Naujanienė, R. (2015). Organizacijų pasirengimas keistis. Tyrimo socialinių paslaugų senyvo amžiaus žmonėms organizacijose rezultatai, mokslo studija. Žiūrėta 2020-01-10. Prieiga per internetą:
http://www.esparama.lt/documents/10157/490675/2015_Mokslo_studija.pdf/2b04f71d-e278-43d3-9e76-57b9c3f31e09.
46. OECD. (2019). *Implementing Social Protection Strategies: Lessons from the EU-SPS Programme*. Finland: EU Social Protection Systems Programme.
47. PPMI ir VPVI. (2013). Žmogiškųjų išteklių plėtros ir socialinės sanglaudos sričių būklės analizė ir perspektyvų 2014 – 2020 m. parengimo vertinimas. Prieiga per internetą:
http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/fm/failai/Vertinimas_ESSP_Neringos/Ataskaitos_2012MVP/Zmogiskuju_istekliu_pletros_ir_socialines_sanglaudos_bukles_analize.pdf.
48. Prakapas, R. (2007). Socialinių darbuotojų veiklos Lazdijų rajono savivaldybėje ypatumai. *Socialinis darbas*, 6(2), 14 – 20.
49. Pervova, I. L., Grigoreva, I. A., Kelasev, V. N. ir Smirnova, A. N. (2016). Eligibility for social services: social policy development in ant international context. *Sociologia, Problemas e Praticas*, 80, 145-171. Žiūrėta 2020-01-10. Prieiga per internetą:
<https://journals.openedition.org/spp/2135>.
50. Projekto „Integralios pagalbos veiksmingumo ir pritaikomumo tyrimas“ galutinė ataskaita. Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2015). Prieiga internetu:
https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/administracineinformacija/tyrimai/projekto_Integralios%20pagalbos%20veiksmingumo%20ir%20pritaikomumo%20tyrimas_galutinė%20ataskaita.pdf.

51. Pilipavičienė, E. (2006). Socialinių paslaugų teikimo organizavimas. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universitetas. Prieiga per internetą: http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2006/kaimo_pletra/Pilipaviciene%20Edita.pdf.
52. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas. ISBN: 978-9955-18-248-1.
53. Socialinis pranešimas 2010 – 2011. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/710_socpranesimas2010-2011.pdf.
54. Socialinis pranešimas 2016 – 2017. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Prieiga per internetą: https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/13488_socialinis-pranesimas-2016-17.pdf.
55. Shanks, E. (2016). *Managing Social Work: Organisational conditions and everyday work for managers in the Swedish Social Services*. Sweden: Holmbergs. 2020-01-25. Prieiga per internetą: <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:920490/FULLTEXT01.pdf>.
56. Stasiūnaitienė, E. ir Mažeikaitė, S. (2015). Socialinio darbuotojo patiriamos problemos dirbant su socialinės rizikos šeimomis. *Sveikatos mokslai*, 5(25), 13-17.
57. Shawn, I. (2012). The Positive Contributions of Qualitative Methodology to Social Work Research: A View From the Sidelines. *Research of Social Work Practice*, 22(2), 129-134. doi: 10.1177/1049731511420171.
58. Socialinių paslaugų sektoriaus profesinis standartas. (2019). Prieiga per internetą: https://www.kpmc.lt/kpmc/wp-content/uploads/2015/08/Socialiniu_paslaugu_sektorius_profesinis_standartas_2019-05-30.pdf.
59. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2016). 2015 metų veiklos ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2016/03/15/DEPARTAMENTO_ATASKAITA_2015.pdf.
60. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2020). 2019 metų veiklos ataskaita. Prieiga internetu: <http://www.sppd.lt/lt/veikla/ataskaitos/>.
61. Šalklauskas, Š. ir Dzemyda, I. (2013). Socialinio verslo modelis. *Verslo sistemos ir ekonomika*, 3(2), 208 – 209. doi: 10.13165/VSE-13-3-2-07.
62. Ščekpkauskaitė, K. (2013). Socialinių paslaugų administravimas: Šiaulių rajono savivaldybės atvejis. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, 2013, 277-285.

63. Švedaitė-Sakalauskė, B., Gvaldaitė, L. ir Buzaitytė-Kašalynienė, J. (2014). „Nepaisomi profesionalai“: socialiniai darbuotojai ir jų galia. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 21-36.
64. The Netherlands Institute for Social Research. (2015). *Public sector achievement in 36 countries*. Netherlands and Belgium: Transaction Publishers.
65. UNICEF. (2019). *Guidelines to Strengthen the Social Service Workforce for Child Protection*. New York: UNICEF. Žiūrėta 2020-02-01. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/media/53851/file/Guidelines%20to%20strengthen%20social%20service%20for%20child%20protection%202019.pdf>.
66. Vazonienė, G. ir Kiaušienė, I. (2018). Social Infrastructure Services for Promoting Local Community Wellbeing in Lithuania. *European Countryside*, 10(2), 340–354. doi: 10.2478/euco-2018-0020.
67. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2020). 2019 metų veiklos ataskaita. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://vaikoteises.lt/media/file/2019/2019%20m.%20veiklos%20ataskaita%203.pdf>.
68. Žalimienė, L. (2003). Socialinės paslaugos (Mokomoji knyga). Vilnius: VU.
69. Žalimienė, L. (2015). Socialinių paslaugų kokybę lemiantys veiksniai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 1, 99-102.
70. Žydžiūnaitė, V. (2011). Baigiamojo darbo rengimo metodologija (mokomoji knyga). Klaipėda: KVK.

SANTRAUKA

SOCIALINIŲ PASLAUGŲ SEKTORIAUS PLĖTRA: BIRŽŲ RAJONO ATVEJIS

Nors Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą lėmė teigiamus pokyčius, tačiau socialinių paslaugų sektoriau plėtra Lietuvoje vis dar nėra pakankama, norint patenkinti visuomenės poreikius. Atsižvelgiant į pagrindinę problemą: didesnę socialinių paslaugų paklausą nei pasiūlą, sparčius visuomenės senėjimo procesus: yra būtina socialinių paslaugų sektoriaus plėtros veiksmingumo didinimas, siekiant spręsti opiausias Lietuvos socialines problemas.

Dėl šių priežasčių buvo iškeltas baigiamojo darbo tikslas - teoriškai ir empiriškai pagrįsti Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtros galimybes. Tikslui pasiekti buvo taikyti keli skirtingi tyrimo metodai: teorinė analizė, dokumentų analizė, pusiau struktūruotas interviu bei SSGG analizė. Taigi, empirinei daliai buvo pasirinkta kokybinio tyrimo sąranga. Pusiau struktūruotame interviu dalyvavo 6 tiriamieji, užimantys įvairias pareigas: pradedant socialiniu darbuotoju ir baigiant vietos politiku.

Pusiau struktūruoto interviu rezultatai atskleidė, kad šiuo metu Biržų rajono socialinių paslaugų plėtra yra nuolatos gerėjanti, tačiau vis dar pasižymi gausiu skaičiumi probleminių sričių: tarpinstitucinis bendradarbiavimas, socialinių darbuotojų nusivylimai, menkas socialinio darbo vertinimas, žmogiškųjų išteklių trūkumas, nepakankama paslaugų kiekybė, itin juntama finansavimo stoka bei nepakankamai spartūs deinstitutionalizacijos procesai.

SSGG analizė atskleidė, jog nors Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius pasižymi gausiu skaičiumi stiprybių, tačiau išryškėjo dar daugiau silpnybių. Dėl šios priežasties Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai yra itin didelė grėsmių rizika, kuria dar labiau sustiprina Covid-19 pandemijos sąlygota situacija. Nepaisant to, eliminavus silpnybes, Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriui atsiveria plačios galimybės, galinčios itin teigiamai paveikti sektoriaus plėtrą bei prisidėti prie bendro Lietuvos socialinių paslaugų sektoriaus augimo. Todėl darytina išvada, jog Biržų rajone vis dar nėra išnaudotas potencialas, siekiant tobulinti bei spartinti socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą.

Raktiniai žodžiai: socialinės paslaugos, socialinių paslaugų sektorius, plėtra, Biržų rajono socialinių paslaugų sektorius, plėtros modeliai.

SUMMARY

DEVELOPMENT OF THE SOCIAL SERVICES SECTOR: THE CASE OF BIRŽAI DISTRICT

Although Lithuania's accession to the European Union has led to positive changes, the development of the social services sector in Lithuania is still not sufficient to meet the needs of society. Taking into account the main problems: higher demand for social services than supply, rapid aging processes: it is necessary to increase the efficiency of the development of the social services sector in order to solve the most sensitive social problems in Lithuania.

For these reasons, the aim of the final work was set - to theoretically and empirically substantiate the development opportunities of the social services sector in Biržai district. To achieve the goal, several different research methods were used: theoretical analysis, document analysis, semi-structured interview, and SWOT analysis. Thus, a qualitative research framework was chosen for the empirical part. The semi-structured interview was conducted by 6 respondents in a variety of positions, ranging from social worker to local politician.

The results of the semi-structured interview revealed that currently the development of social services in Biržai district is constantly improving, but it is still characterized by a large number of problem areas: inter-institutional cooperation, social workers' frustrations, poor evaluation of social work, lack of human resources, insufficient services, and insufficiently rapid deinstitutionalisation processes.

The SWOT analysis revealed that although the social services sector of Biržai district has a large number of strengths, even more weaknesses have emerged. For this reason, there is a particularly high risk of threats to the development of the social services sector in Biržai district, which is further exacerbated by the situation caused by the Covid-19 pandemic. Nevertheless, after eliminating the weaknesses, the social services sector of Biržai district has wide opportunities, which can have a very positive impact on the development of the sector and contribute to the overall growth of the Lithuanian social services sector. Therefore, it can be concluded that the potential to improve and accelerate the development of the social services sector in Biržai district is still not used.

Keywords: social services, social services sector, development, Biržai district social services sector, development models.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Pusiau struktūruoto interviu klausimynas

Gerb. Informante,

Aš esu Sonata Paliukienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinio darbo magistrantūros studijų studentė. Šiuo metu rašau baigiamąjį darbą, kurio tema „Socialinių paslaugų sektoriaus plėtra: Biržų rajono atvejis“. Šiam tyrimui esate itin svarbus, kadangi dirbate socialinių paslaugų sektoriuje Biržų rajone. Tad kviečiu Jus dalyvauti pusiau struktūruotame interviu, kurio tikslas – nustatyti Biržų rajono socialinio paslaugų sektoriaus specialistų požiūrį į Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą. Tyrimas bus atliekamas griežtai laikantis tyrimo etikos principų, o duomenys bus apibendrinti bei panaudoti baigiamajame darbe.

1. Kaip Jūs šiuo metu vertinate socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą Lietuvoje? Kodėl?
2. Kaip Jūs šiuo metu vertinate Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrą ir plėtros modelį? Kodėl?
3. Jūsų nuomone, kokios yra pagrindinės problemos, trukdančios efektyviai socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai Biržų rajone?
4. Jūsų nuomone, kokiais būdais šios problemos turėtų būti sprendžiamos?
5. Kokie būtų Jūsų siūlymai efektyvesniai Biržų rajono socialinių paslaugų sektoriaus plėtrai užtikrinti?

AČIŪ

AKADEMINIO SAŽININGUMO DEKLARACIJA

2021 - 04 - 30
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto studentas(-ė)

Sonata Paliukienė
(*vardas, pavardė*)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / kursinis / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„Socialinių paslaugų sektoriaus plėtra: Biržų rajono atvejis“.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais

nurodymais.

Žinau, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už šiurkštų akademinės etikos pažeidimą.

_____
(*parašas*)

Sonata Paliukienė
(*vardas, pavardė*)